Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 211 (10196) 1976 чылдың сентябрь 5, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧУРТТУҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

КУРГАН. «Заря» колхозтуң шөлдеринге неделя дургузунда 1100 гектарның тавычада тараазын бастырып алган. С. К. Кировтуң ажаалда-транспорт звенозунуң механизаторлары гектар черден 29 центнер тарааны бастырып ап турар. Ажаалданың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле комбайнерлер болгаш чолаачылар бастырыышкын база сөөртүлге үезинде тарааның чидирилин шуут болдурбаан. Ынчангаш ол мурнакчы коллективке шынарның дипломун тывыскан. Областың шөлдеринден 500 муң гектарның тараазын ажаап алган. Ол болза Зауральениң бүгү тараа шөлүнүң дөрттүң бир кезээ болуп турар.

КУСТАНАЙ. Областың совхозтарының болгаш колхозтарының механизаторлары малга чулуктуг чемнер белеткээриниң чыл планын ам күүседипкен. Олар ниитизиниң мал ажылынга херегл ээри-биле 3,625 муң тонна силосту салган. Хөй-хөй ажыл-агыйлар тарымал тоорукнуң болгаш кукурузаның чаагай дүжүдүн өстүрген. Чулуктуг чемнерниң бүдүн чартык чылда четчир курлавырын белеткээр дээш чарыш ажыл-агыйларда калбарып турар.

ДОНДА-РОСТОВ. Ростов областың бүгү колхозтары болгаш совхозтары күзүн чаштырар тарааларның чаштырылгазынче массалыы-биле кирипкен. Шөлдерже 8.300 чаштырылга агрегаттарын үндүрген. Чер болганда ажылды ийи ээлчег-биле чорудуп турар, техника болгаш амыдырал хандырылгазының албанын ажыл-агыйларда ыяк таарыштыр тургускан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң сүмелерин удуртулга болдургаш, Доннуң чер ажылдыглары күзүн чажар тарааларның шөлүн калбартыр, ону 2,6 миллион гектар чедирер деп шиитпирлээн, ол болза сески болгаш тоску беш чылдарныындан 300 муң гектар хөй болуп турар.

АШХАБАД. Хөвең ажаап алыышкынны чүгле чаа эгелээн, а Туркменистанның механизаторлары келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин амдан сала берген. Марый областың колхозтары болгаш совхозтары Каракум каналының база республикада эң улуг Хаузханның кылымал далайының зоназында баштайгы чүс гектар кур черлерни аңдаргылаан. Аңгыс черлерге чемишчидилгени төп турар. Ашхабад областың тракторисчери Каракум хемден суггарар Гяур шынаазының делгемнеринче чер чардырар агрегаттарны үндүрген.

(СЭТА).

КАЗАХСТАННЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИ

Казахстанның партия-ажыл-агый активиниң чөвүлел хуралы сентябрьның 3-те Алма-Атага болуп эрткен. СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездизиниң шиитпирлери-биле холбаштыр республиканың 1976 чылда улус ажыл-агый планының база социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң чорудулгазының дугайында айтырыгны чөвүлел хуралга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти чөвүлел хуралдың киржикчилери чүректиң ханызындан, диниттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, Казахстанның КП ТК-зының бюро кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар, партия обкомнарының бирги секретарьлары, облкүүскомнарның даргалары, областарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери, республиканың министерстволарының база ведомстволарының удуртукчулары, Казахстанның Компартия ТК-зының болгаш республиканың министрлер Чөвүлелиниң аппарадының харысалгалыг ажылдакчылары, эртемденнер киришкен.

Эш Д. А. Кунаев чөвүлел хуралды ажытпышаан, мынча дээн: Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң шылгараңгай ажылдакчызы — эш Леонид Ильич Брежневтиң бистиң республикавыста чедип келгени канчаар-даа аажок чугула политиктиг, республиканың чурттакчы бүрүзүнге, бистиң кижи бүрүвүске өөрүшкүлүг болуушкун деп бүрүн үндезин-барымдаалыы-биле санап турар бис.

Казахстанның бүгү ажылчы чоннарының бир дөмей үлежип турары сагыш-сеткилдиң чогум-на ол хайныгыышкыны-биле партия-ажыл-агый активиниң чөвүлел хуралынга киржири-биле мында чыглып келген бис.

Активтиң чөвүлел хуралын ажыттынган деп чарлаан.

Казахстанның Компартия ТК-зының бюрозунуң даалгазы-биле эш Д. А. Кунаев чөвүлел хуралдың хүн чурумунда тургускан айтырыгларның күүселдезиниң чорудулгазының дугайында илеткел кылган.

Биске улуг алдарны көргүзүп, бөгүн бистиң-биле кады мында олуруп турары дээш Леонид Ильич Брежневке хамыктың мурнунда республиканың партия-ажыл-агый активиниң киржикчилериниң өмүнээзинден, Совет Казахстанның коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден база катап чүректиң ханызындан өөрүп четтиририн чөпшээреп көрүңер деп, ол чугаалаан.

Леонид Ильич Брежнев казахстанның черинге келген санында-ла республиканың ажылчы чоннары ынак Төрээн чуртун онза шылгараңгай чедиишкиннери-биле өөртүр чаагай чаңчыл бисте бар апарган. Ынчаарга партия-ажыл-агый активиниң бо чөвүлел хуралынга Леонид Ильич Силерниң киржип турарыңар хөй чүүлдерниң, хамыктың мурнунда бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитединиң база ооң Политбюрозунуң, хууда Силерниң талаңардан биске көргүзүп турар ол онза кичээнгейниң дугайын чугаалап турар.

Бүгү совет кижилер ышкаш, Казахстанның ажылчы чоннары Леонид Ильич Силерни кызыгаар чок хүндүткел-биле болгаш ынакшыл-биле көрүп турар, ону Силер совет улустуң аас-кежиниң ужун, коммунизм тургузуушкунуң ужун канчаар-даа аажок хайныышкынныг ажыл-чорудулгаңар-биле чедип алган Силер.

Бүгү совет улустуң мурнунга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң мурнунга, Силерниң адыңар, Силерниң чаагай буянныг ажыл-херээңер база-ла чоок болгаш эргим болуп турар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга Силерниң шылгараңгай ачы-хавыяаңарны СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездизи база катап бадыткаан.

Хельсинкиге болган чөвүлел хуралдың түңнелдери, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязының маргылдаа чок чедиишкини, совет даштыкы политиканың өске-даа дыка улуг хемчеглери, алыс эчис сорулгазы бүгү делегейге быжыг тайбыңны, ёзулуг социал депшилгени болгаш чөптүг чорукту, улустар аразының харылзааларынга бүрүн бүзүрежилгени кадагалап артырары болуп турар эң-не нарын айтырыгларны шиитпирлээринге Силерниң хууда киржилгеңер-биле үзүктел чок холбаалыг болуп турар.

Совет Казахстанның бүгү талалыг чечектелиишкини, амгы үениң депшилгезиниң бедиктеринче ооң күчүлүг ужугууушкуну, бистиң чуртувустуң болгаш бүгү социалистиг дем-каттыштырылгазының экономиктиг база камгалал күчүзүн быжыглаарының улуг херээнге ооң эвээш эвес салыышкыны Леонид Ильич Силерниң адыңар-биле шуут холбашканын өөрүшкү-биле демдеглеп тур бис.

Оон ыңай эш Д. А. Кунаев СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң, 1976 чылдың планының база республиканың ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң чорудулгазының дугайын чугаалааш, Казахстанның ажылчы чоннары салдынган сорулгаларны партия организациязының удуртулгазы-биле чедиишкинниг күүседип турар деп демдеглээн. Республиканың 19 область бүрүзүнүң бо чылдың сес айларының дургузунда ажылының түңнелдери чогум-на ол дугайын херечилеп турар. Республикага шой ээлдирилгезиниң, хөмүр-даш болгаш нефть тывыжының, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгезиниң, электроэнергия ажылдап үндүрериниң дугайында, ажылчы чоннарның чуртталга база культура-амыдырал байдалдарын экижитке-

(Уламчызы 2-ги арында).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АЛМА-АТАДА ЧОРУП ТУРАРЫ

Сентябрьның 4-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Казах ССР-ниң найысылалы-биле танышкан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында маадырлыг чорукту кылган: Москваны камгалавышаан, боттарының амы-тынын берген 28 гвардейжи-панфиловчуларның адын эдилеп турар паркка ол барып чораан.

Социалистиг Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге өлген совет дайынчыларга алдар болдурган мемориалдың мөңгеде хып турар одунуң чанынга эштер Л. И. Брежнев, Д. А. Кунаев, Б. А. Ашимов, Казахстанның КП ТК-зының бюро кежигүннери чечектер салган.

Хоорайны көрүп турарының үезинде эш Л. И. Брежнев чаа тудуглар районунга чораан.

(СЭТА).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер! Хамыктың-на мурнунда силерге, республиканың бүгү коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарынга бистиң партияның Төп Комитединиң Политбюрозунуң өмүнээзинден байыр чедирерин болгаш силерниң ажылыңарга чаагай күзелди илередирин чөпшээреп көрүңер.

Казахстанның Компартиязының Төп Комитединге, эш Кунаевтиң бодунга силерниң республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга киржири-биле мени чалааны дээш өөрүп четтирдим.

Эштер! Бөгүнгү Казахстан—Совет Эвилелиниң эң-не тараалаң черлериниң бирээзи, чурттуң мал ажылының талазы-биле эң улуг баазазы боор турар. Бөгүнгү Казахстан—ол дээрге чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге улуг үлүүн киирип турар амгы үениң чүс-чүс бүдүрүлге черлери-дир. Казахстан—ол дээрге бүгү совет улуска боттарының чогаадыкчы ажылы-биле төлептиг муң-муң эртемденнер болгаш культура ажылдакчылары-дыр.

Бо залда олурганнарның ажылындан, ажыл-чорудулгаларындан республиканың хөгжүлдезиниң темпизи болгаш байдалы-даа улуг хемчээлдиг-биле хамааржыр. Ооң ужурундан маңаа болур чугаа дээрге, чүгле принципиалдыг, ёзулуг партийжи чугаа болур ужурлуг.

Бистиң бүгү партиявыстың болгаш чонувустуң ажыл-чорудулгазында, ооң-биле кады Казахстанның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының ажыл-чорудулгазында амгы үеде кол-ла чүүл—XXV съездиниң шиитпирлерин күүседири, улус ажыл-агыйын 1980 чылга чедир хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын амыдыралга боттандырып чорудары болур.

Бистиң чооккуу беш чылда чедип алыр ужурлуг көдүрлүүшкүнүвүс дыка бедик деп чугаалаар ийик мен. Бистер ону ниитизи-биле эки эгелээн бис деп улуг сеткил ханыышкыны-биле чугаалап болур.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң чеди айлар дургузунда немелде өзүлдези бүгү чуртка 4,3 хуу деп планнаан турган болза, ооң күүселдези беш хире хуу болган. Үлетпүр продукциязын пландан ажыр дөрт миллиард ажыг рубльге сайгарган боор турар.

Амгы үеде чурт планда айыткаанындан хөй оттулар чүүлдү, металлды, электри энергиязын, химия болгаш машина тудуушкун үлетпүрүнүң продукциязын ап турар.

Ол ышкаш улустуң хереглел бараанарын бүдүрүп үндүреринге база багай эвес түңнелдер чедип алдынган. 1976 чылдың планы ёзугаар оларның немелде өзүлдезин 2,7 хуу хемчээлдиг кылдыр көргени билдингир болгай. Херек кырында чеди айлар иштинде ындыг бараанарны бүдүрүп үндүрери ниитизи-биле 3,4 хуу, а культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң чүүлдерин бүдүрери—7 хуу көвүдээн.

Ажылдың шынар талазы-биле көргүзүглери база элээн экижээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,3 хуу улгаткан. Үлетпүр продукциязының бот үнезин чиигеткенинден алган камналга эрткен чылдыынга деңнээрге, оон бир миллиард ажыг рубль боор турар.

Ниитизи-биле алырга үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле 1976 чылдың даалгазы ажыр күүсеттинер деп идегээриниң бүгү үндезиннери бар боор турар-дыр, эштер.

Бүгү-ле айтырыглар бир дөмей кылдыр чедиишкинниг шиитпирлеттинмейн турар болбайназ. Шынарны болгаш ажыктыг чорукту бедидериниң сорулгазын чер-ле болганда бирги чергени кылдыр салдынмаайн харааданчыг. Ол Казахстанның үлетпүрүнге база хамааржып турар.

Мен силерниң чедиишкиннериңерни кудуладыксавайн тур мен. Чедиишкиннер чугаа чок бар. Дыка хөй хемчээлдиг газты алгаш, электри энергиязын, минералдыг чемишчидилгени, цементини, аргыглыг болгаш даараглыг кылыгларны, идикти болгаш өске-даа продукцияны пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Ол эки-дир. Ол дээш силерге улуу-биле өөрүп четтирдим.

Силерге адыш часкаары таарымчалыг болбайнаан, силерниң адыш часкаарыңарны дыңнаары меңээ база таарымчалыг-дыр.

А ам силерге-даа, меңээ-даа оон шала таарымча чок чүүлдерниң дугайын чугаалажып көрээлиңер.

Казахстанның үлетпүрүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оожум өзүп турар. Бо чылдың чеди айларының иштинде ол чүгле 1,1 хуу улгаткан. А ол дээрге бүдүрүлгениң ажыктыг чоруунуң кол көргүзүглериниң бирээзи болгай.

А өзүлдениң темпизиниң талазы-биле чүү боор турарыл? Эрткен чылдың база-ла ол үези-биле деңнээрге, чеди айлар дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдези 2,8 хуу болган. Ол дээрге чыл даалгаларындан эвээштир.

Ол факт-барымдаалар силерге билдингир болгай. Республиканың партия организациялары эргежок чугула хемчеглерни алыр болгаш чылдың төнчүзүнге чедир байдалды экижидер дээрзинге идегеп тур мен.

Эштер! Тоску беш чылда, эң ылангыя эрткен чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалының үезинде бистиң көдээ ажыл-агыйывыс кайы хире нарын чүүлдерге таварышканын эки билир болгай силер. Ынчалза-даа чурттуң хөгжүлдезиниң чогумчалыг байдалын, чоннуң амыдыралының чогумчалыг байдалын хандырып шыдаан бис. Ол дээш колхозчу тараачыннарга болгаш ажылчын аңгыга, бистиң бүгү партиявыска улуу-биле өөрүп четтиришкинни илередир херек.

Бо чыл, оңгу беш чылдың баштайгы чылы, ниитизи-биле көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнү-биле эртип турар.

Кол-ла чүүл—улуг күжениишкинни кылып, улуг чарыгдалдарны үндүрүп, дыка хөй шыңгыы хемчеглерни алганывыс түңнелинде, мал ажылынга улуг чидириглерни болдурбааныывыс болур. Амгы үеде чуртта эрткен чылдыындан хөй санныг мыйыстыг бода мал бар, инектерниң баш саны база өскен. Куш, хой болгаш хаван өстүрер ажылдарда байдал база экижип турар.

Эът болгаш сүт бүдүрери эрткен чылдың деңнелинге четпээн-даа болза, чыл төнчүзүнге чедир чедиишкинниг бурунгаарлаашкынның чаагай салдарын ылап чедиреринге идегел бар боор турар. А чамдык черлерде чонну эът болгаш мал продуктулары-биле хандырарында үзүктелиишкиннер бар болганда, ындыг чедиишкиннер эргежок чугула боор турар.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйның ажылдарының эң-не дүшкүүрлүг сөөлгү үе-чадазы келген болгаш ооң түңнели көдээ чер чыл төнчүзүнде чүнү көргүзерин тодарадыр апаар. Кажан-даа омак-сергек идегелдиг болур херек. Ынчангаш бүгү көдээ черлер багай эвес түңнелдерлиг болур деп бодаар мен.

Ажаап алыышкынче немелде курлавырларны мобилизастаар талазы-биле улуг хемчеглерни партия Төп Комитеди шалыпкын ап чоруткан. Техниканы хуусаа бетинде чорудуп бээрин, комбайннарны болгаш чүък автомобильдерин бир районнардан өске районнарже октаары, армияның транспорт кезектерин хаара тудары болгаш өске-даа чүүлдер аңаа кирип турар.

Бо чылын час орайтап эгелээн, а чай анаадагызындан серийн болган. Ол чорук эвээш эвес бергелерни болдурган. Ынчалзажок чер-черден эштерниң дыңнадып турары-биле алырга, тарааларның, чигир свёкланың, тарымал тоорукнуң, хөвеңниң дүжүдү багай эвес болуп турар.

Мен амдызында кандыг-даа тодаргай сан-чурагайлар адавас мен. Чопла мындыг шын үлегер домак бар: тараа дээрге шөлде турар ол эвес, а шыгжамырда чыдар ол. А силер ону кымдан-даа артык эки билир силер.

Чоннуң ол мерген угааныг үлегер домаан барымдаалааш, өстүрген бүгү-ле чүүлдү дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алырының дугайын чугаалажып көрээлиңер. Ол чиик эвес сорулга: чурттуң хөй-хөй районнарынга сугур чаашкыннар болгулааш, тараалар черде чыдыпкан. Ынчаарга бөгүнге чедир тараа аймааның чартыындан хөйү кестинген болуп турар. Бастырыышкынының түңнелдери өөрүнчүг. Бо чылын чурт тараалыг болур дээрзиниң дугайын ол түңнелдер херечилеп турар.

Чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ниити күрүнениң сорулгаларын ханызы-биле билип, ажылчы чоннарны мергежилдиг мобилизастап турарын демдеглээр чогуур.

Тургустунуп келген бергелерни эрес-шудургу, бедик мелерелдиг болгаш мергежилдиг чорук-биле, бүгү ажаалда конвейериниң ажылын ылаптыг организастаары-биле ажып эртер дээш кубань тараажыларының кыйгырыы канчаар-даа аажок улуг ужурлуг дузалыг болуп турар. Краснодар крайның ажылчы чоннары күрүнеге шыгжамырынга 4 млн. 400 муң тонна тарааны урар деп шиитпирлээни билдингир болгай. Ынчаарга олар боттарының хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Кубаньчыларның кыйгырыы калбак деткимчени алган. Сентябрьның бирде турганы-биле алырга, 22 эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалар, 41 крайлар болгаш областар күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алган болуп турар. Оларның аразында Оренбург область Төрээн чуртка беш миллион тонна тарааны садарын шиитпирлээн, ол болза мурнунда алган хүлээлгелеринден 1 млн. 200 муң тонна хөй. Волгоград область төлевилээнинден артыкка 950 муң тонна тарааны, Пенза болгаш Рязань областар—кайызы-даа 350 муң тонна тарааны бээрин болап турар.

Чурттуң тараа курлавырларын көвүдедиринге ол республикаларның, крайларның болгаш областарның немелде салыышкыны безин чартык миллиард пуд ажып турар.

Азербайджан ССР, Полтава, Харьков, Белгород болгаш өске-даа чамдык областар күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткениниң дугайын партия Төп Комитединге илеткээнин демдеглээри өөрүнчүг.

(Уламчызы 2-ги арында).

КҮСКҮ АЖЫЛДАРНЫҢ ТЕМПИЗИН БЕДИДЕР

Ажаалдаже кирген

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң механизаторлары оңгу беш чылдың баштайгы чылында 3 муң ажыг гектар черниң тараазын ажаап алыр. Совхозтуң механизаторлары сентябрьның эгезинде массалыг ажаалдаже кирген.

Совхозтуң № 1 хову-трактор бригадазында ажыл-иш хайныышкынныг чоруп турар. Бо бригаданың чамдык участоктарында багай эвес дүжүт үнген. Бо хүннерге чедир ол бригаданың тараажылары 432 гектар черниң чиңге-тараазын кестиргеш, ажаап алган.

Сес комбайн бир дилиндектиг долгандыр, бот-боттарының соонда дистинчипкен чоруп турлар. Оларның соонга дорт кестирген чиңге-тарааның саваны өпейгилеп чыдып каап чор. Ажыл бичии-даа чай чок. Удаваанда беш гектар хире дилиндектиң тараазы ажаап алдынган. Комбайнерлер ам өске черже кириптер дээш техниказын хынап, чапсарлап бээр аразында оолдар-биле чугаалаштывыс.

— Бистиң совхозтуң тараажылары чаа беш чылдың баштайгы чылының чаа тараазын ажаап алырынга багай эвес белеткенген. Күскү дүжүт ажаалдазының үезинде совхозтуң хову-шөлдеринге 35 комбайн ажылдаар. Олар ам шуптузу белениниң шугумунда — деп, ол совхозтуң агрономузу Кызыл-оол Булугунович Монгуш чугаалады.

— Баштайгы хүннерде чүү хире үре-түңнелдиг, чедиишкинниг ажылдадыңар?

Ол айтырыгга оолдарның бирээзи мынчаар харыылады:

— Эъдивис чаа-ла изиш кел чор. Штурвалдан салдыпар ужур турбас. Аяс хүннерни эки ажыглавас болза хоржок. Ылап тудар деп-даа дугурушкан бис. Комбайннарывысты септеп, кылып алганывыс-даа черле багай эвес.

Ол бригаданың механизаторлары чолдак сыптыг тараалыг шөлдерни кестирип турар болду. Олар баштайгы хүннерде элээн бергедээшкиннерге таварышкан. Комбайнның жатказын кудуладып албаска тараа орта кестипмес, а дүрген чорудар база арга чок. Ооң кадында мотовилонуң долганыын дүргедедиптерге тараа тарамык болгаш ол-бо эстеп хадааш, четче алдынмас. Ынчангаш оожум чорудуп тургаш, бастырып ап келгеннер. Ам аңаа ажыл-иш эртен эртеден орай дүнеге чедир уламчылаар, хову корабльдери чаңгыс минута-даа доктаавас апаар.

Совхозтуң хоочун комбайнерлери «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчилери коммунист Дугаржап Ооржак, Болат-оол Сарыглар, Бортей-оол Сат олар ажаалдаже баштай киргеш, хүн-бүрүнүң планныг онаалдазын 120—130 хуу күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: агроном К. Монгуш (солагай талазында) биле аныяк комбайнер О. Маадырның чаа кестирген тарааны көрүп турары.

Авторнуң фотозу.

Аразында чарыштыг

Оңгу беш чылдың бирги чылында Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери чаагай тарааны өстүрген, ооң ажаалдазынче каш хонук бурунгаар кирген. Ам 800 хире гектар кызыл-тасты тавычалай кестирген.

Тавычалай кестирген тарааны бурунгу хүн бастырып эгелээн. Баштайгы хүнде 100 ганы бастырган, ооң бир гектарындан 16 центнер дүжүттү алган. Ажааттынган тарааның 40 хире тоннаазын Кызылдың сайгарылга баазазында дужааган.

Дүжүт ажаалгазынче совхоз массалыы-биле кирипкен.

Механизаторлар аразында социалистиг чарышты ажылдап турарлар.

Ч. СААЯ.

Массалыг кирипкен

Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң шөлдеринде тараа быжып эгелээн. Он алды комбайн арбайны тавычалай кестирип кирипкен, баштайгы хүннерде 485 ганы кескен. Оон 380 гектарын бастырган, бир гадан ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү алган.

Комбайнерлерден Монгуш Эрес-оол, Виктор Куулар, Доңгак Билигин, Ховалыг Эрес-оол хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга, Ишкин салбырларында кызыл-тас, арбай ажаалдазы эгелээн. Бирги хүнде 22 га арбайны, 66 гектар кызыл-тасты ажаап алган.

Районнуң «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда тараа ажаалгазы база эгелей берген.

М. СЕВЕН.

МАЛГА БЫЖЫГ *чем-суурну тургузаал*

Күш-ажылчы тиилелге

Мал чеми белеткээр талазы-биле республикага чарлаан шалыпчы айның чедиишкинниг доозканының дугайын «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның область комитединге болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан. Шалыпчы айның доостур хүнүнге чедир совхозтуң коллективи немелде онаалда-биле кады 1.630 тонна бөдүүн чемнер белеткээр турган, 1.646 тонна бөдүүн чемнерни белеткеп алган. Бөдүүн чемнер белеткээриниң доктааткан планын 120,8 хуу, сенаж салырының планын—124 хуу күүсеткен, 8.310 тонна эки шынарлыг силосту салган, саар инек коданынга 20 тонна дазыл-чемиштерни белеткээн. Силос массазын ажаап алыры болгаш сиген белеткели үргүлчүлеп турар.

Бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, совхозтуң малчыннары күрүнеге 480 центнер дүк садар планның орнунга 511 центнерни садып, онаалданы 106,5 хуу күүсеткен. Тос айларда күрүнеге сүт садарының планын 84,7 хуу, эъттиин — 73,4 хуу күүсеткен.

Бо хүннерде совхозтуң шөлдеринде тараа ажаап алыышкынының темпизи күштелип турар. Ийи комплекстиг ажаалда-транспорт отряды, сес ажаалда болгаш сес чер аңдарар звенолар, техника ажаалдазының ийи болгаш амыдырал хандырылгазының ийи комплекстиг звенолары шөлдерде ажылдап турар. Бедиткен хүлээлгелерниң санынга кириштир чаа дүжүттүң баштайгы муң тонна тараазын дужааган.

Кубань тараажыларының кыйгырыынга харыы кылдыр курчержилер бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 10 муң тонна тарааны, а доктааткан чыл онаалдазындан ажыр 150 тонна сүттү, 10 тонна эътти, 35 центнер дүктү садарын шиитпирлээн.

Бедиткен социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседири-биле, партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле бүгү-ле күштерин салырын «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге шынзыткан.

* * *

Тока аттыг совхозта витаминниг сиген далганы белеткээр талазы-биле агрегатты харылап турар оператор-машинистер Н. Павленко, В. Фишер болгаш В. Мирошников составтыг коллектив бодунуң күш-ажылчы тиилелгезиниң дугайын партияның область комитединге болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Витаминниг сиген далганы белеткээр агрегатты харылап турар коллектив «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилериниң эгелээшкинин идепкейлиг деткээн болгаш мал чемнери белеткээрин дүрген доозары дээш социалистиг чарышка кирген. Социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен: сентябрьның 3-ке чедир АВМ-1 агрегатка 500 тонна бедик шынарлыг витаминниг сиген далганын белеткээн. Ниитиниң малынга чем белеткээрин саададып турар агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарын барымдаалап көргеш, агрегаттың коллективи онаалдага немей ам-даа 250 тонна витаминниг сиген далганын белеткээрин хүлээнген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Кодээ ажыл-агый продукциязының өске хевирлериниң талазы-биле-даа немелде хүлээлгелерни ап турар. Воронеж областың кодээзиниң ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 5 млн. 200 муң тонна чигир свёклазын садарын шиитпирлээн, ол болза садып алырының ниити планындан миллион тонна хөй. Украинаның, Молдавияның болгаш Россия Федерациязының хөй-хөй областарының свёклачылары бедиткен хүлээлгелерни алтылаан. Ол патриоттуг шимчээшкин хүн келген тудум улам калбарып турар болгаш ону изин-биле чүүлдүгзүнүп көрүп, бүгү хемчег-биле деткиири чугула.

Тараа, азыг-чемниң өске-даа продуктулары кандыг-даа чурттуң байлаазының кол көргүзүглериниң бирээзи болуп келген болгаш ындыг болуп артып-даа турар болгай, эштер. Социалистиг экономиканы тургузарынга, политика болгаш ажыл-агый сорулгаларын күүседиринге азыг-чем аймааның кайчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын Владимир Ильич Ленин болуунуң үезинде чаңгыс удаа эвес айыткан. «Ажыл-агыйның ёзулуг үндезиннери—ол дээрге азыг-чем фондузу-дур... Ындыг фонд чокта социалистиг политика чүгле күзел болуп артып калыр» деп, ол онзалап демдеглээн.

Ол ленинчи сөстерни бистер, коммунистер, кезээде сагып чоруур ужурлуг бис. Чыдынган дуржулгага доктаамал даянып, эрткен чылдардан өөредилгени алыры чугула.

Ындыг турбуже, чижээ, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы ажаап алышкының үезинде белеткел чок чамдык кижилерни девидедир, чаржынчыг таварылга бар тургулаар. Ындыг таарымча чок байдал-биле бистиң кадрларывыс бир-ле дугаар таваржып турар ышкаш болгулаар. Тараа черде чыдыпкан— сып кодуртур херексел чок болур. Шөлден тараа ол кээп турар—тарааны кадагалаарда херегдээр шывыглар болгаш кургадыр агрегаттар чедишпес болур.

Шавар халдаашкынга белеткенип тура, болдунуп болур магадылаашкыннарның эң-не бергелерин барымдаалаарып фронтучулар билир болгай. Кодээ ажыл-агыйга-даа база ындыг болур, бойдустуң кандыг-даа таарымча чок байдалдарынга баш удур белеткенир херек. Мен ол дугайын фактылар айтыры-биле кызыгаарлаттынар дээш чугаалавайн тур мен. Эки кылдыр ажылдап болур, ажыл-агыйны эки кылдыр удуртуп болур дээрзин бо залда олурган кижи бүрүзү бодап олур боор.

Тараа бүдүрүлгези—бистиң ажылывыстың шалыпчы участогу, аңаа эң-не улуг күжениишкиннерни болгаш курлавырларны мооннээр херек, партия организацияларының, эртемденнерниң болгаш специалистерниң, колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының, белеткечилерниң, мелиораторларның, техниканы, чемишчидилгелерни база өске-даа чүүлдерни кодээге чорудуп берип турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң кичээнгейин олче хаара тудар херек дээрзин партияның XXV съездизинге медеглээн болгай бис.

Ол шалыпчы участокка бистиң ажылывыстың түңнелдери улуг политиктиг, ёзулуг-ла ниити күрүне ужур-дузалыг болуп турар. Дүжүт ажаалдазы—ол дээрге республиканың партия организациязынга партияның болгаш чонуң мурнунга тудар ужурлуг шылгалда-дыр.

Чурт Казахстанга улуг дузаламчыны көргүскен. Боже армияның 55 муң чүък машиналарын чоруткан. Үлетпүр муң-муң чүък машиналарын, тараа ажаап алыр комбайннарны болгаш өске-даа техниканы хуусаа бетинде чорудуп берген. Өске республикалардан келген 12 муң хире комбайнерлер, профтехучилищелерниң 13 муң сургуулу, ийи муң ажыг тараа кургадыкчылары, лаборантылар болгаш өске-даа мергежилдиг ажылчыннар дүжүт ажаап алышкынында киржип турар. Ниитизи-биле алырга, болдунар-ла бүгү чүүлдер-биле дузалаан деп чугаалап болур.

Ам сорулга болза ол улуг дузаны эки болгаш үре-түңнелдиг-биле ажыглаары болур. Ам ховуда ажылдап турар кижилерге чиик эвес. Олар эртен-ле дүн, хүн чок ажылдап турар. Ооң кадында агаар база чүдерэп турар. Черле ынчаш, кижилер карак кызыл, тура-соруктуг, маадырлыг ёзу-биле ажылдап турар-дыр. Ол бүгү чүүлдер болза республиканың ажылчы чоннары дүжүт дээш тулчуушкунга тиилеп үнер дээрзинге бүзүрелди болдуруп турар.

Эрткен беш чылда Казахстанның тараажылары чылда ортумаа-биле күрүнениң шыгжамырынга 750 млн. пуд тарааны уруп турган. Ийи катап—1972 болгаш 1973 чылдарда республика миллиард пудту урган. Силерниинге келгеним соонда эштер Кунаев, Ашимов олар-биле сүмележип, обкомнарның дыка хөй секретарьлары-биле чугаалажып көргеш: Казахстан бо чылын, оңгу беш чылдың баштайгы чылында-даа, Төрээн чуртун өөртүр—бир миллиард чүс миллион пудтан эвээш эвес тарааны күрүнеге садар дээрзинге бүзүредим.

Бо саналды кым деткиирил, эштер? («Шупту!» деп залдан чаңгыс үн-биле харыылаан). Аңаа силер-биле кады өөрүп тур мен, эштер!

Казахстанның миллиард пуд тараазы дээрге республиканың ажылчыннарының, колхозчуларының болгаш интеллигенциязының шудургу күш-ажылының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дайынчы болгаш ынанныштыг отряды болуп турар республиканың коммунистериниң авангардчы ролюнуң үре-түңнели болур.

Партияның кодээге амгы политиказы чедип алдынган түңнелдерге түңнеттинген ышкаш болуп, ол политиканың звено бүрүзүнүң — мелиорацияның, химизацияның, механизацияның, ажыл-агыйлар аразының база аграр-үлетпүр кооперастаашкынының баазазынга бүдүрүлгени специализастаарының болгаш концентрастаарының ролю база берипчези каранга тодаргай көстүп турар-дыр. Силерниң республикаңарның талазы-биле сан-медээлер-даа ол дугайын бүзүрелдиг чугаалап турар.

Он чыл дургузунда 571 муң гектар суггаттыг черлерни ажыглалга киирген, 54 млн. гектар одарларны суглуг болдурган. Амгы шакта республикада суггаттыг черлер хөй эвес—тарылга шөлдериниң 4 хуузу болуп турар болза-даа, олардан ап турар дүжүттү аажок чаагай деп чугаалап болбас болбайн аан, ынчалзажок үк черлер чер ажылының бүгү продукциязының бештиң бир кезээн берип турар апарган-дыр.

Оңгу беш чылда мелиорация планының болгаш суггаттыг база суун кевирген черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглерниң дугайында эки доктаалды чоокта чаа хүлээп алган бис. Организастыг база техниктиг хемчеглер-биле чергелештир, чеже база кандыг продукцияны алырын ында айыткан, тодаргайлаарга, программа тодаргай сорулгалыг болуп турар. Чер ажылының продукциязының үштүң бир кезээндеп эвээш эвезин мелиорастаан черлерге бүдүрерин беш чылдың төнчүзүнге чедир хандырар сорулга салдынган. Ам бистиң сорулгаларывыстың масштабы ындыг-дыр.

Казахстанның шөлдеринде күчүлүг муң-муң К-700 болгаш К-701 тракторлар, эң чаа комбайннар база амгы үениң өске-даа техниказы ажылдап турар. Механизацияның деңнели улам ынай өзер апаар. Казахстанның делгемнеринге улуг күчүлүг техниканы дүрген шилчиир чорук—кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчүлүүн кедүрериниң кол негелделериниң бирээзи.

Сөөлгү ийи беш чылдың дургузунда Казахстанга хевек, чигир свёкла, рис, картофель шөлдеринге минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаары бүдүн чартык—ийи чартык катап өскен.

Ынчалзажок тараа культураларын тарып турар кайчаар-даа аажок делгем шөлдерге төгер минералдыг чемишчидилгелерни четчири-биле Казахстанга ам-даа бербейн турарывыс хараадачыг. Ол болза бистиң шиитпирлээр ужурлуг чугула айтырыгларывыстың бирээзи болур.

Ыланчыя чурттуң мурнуу болгаш чөөн чүк районнарынга хөрзүнүң эрозиядан камгалаары улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чоокку эрткен хүннерде партияның Төп Комитеди ол айтырыгның талазы-биле шиитпир хүлээп алган. Эрозияга удур ажыглаар техниканы тоску беш чылдаазындан ийи катап хөйнү болгаш Кол угланышкыннарда тодараттынганының барык-ла үштүң бир кезии хире хөйнү бүдүрүп үндүрериниң аргазын берип турар немелде курлавырларны тыпкан бис. А ол дээрге улуг херек-тир.

Бүгү чуртта ышкаш, бо республикада колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң организастыг хевирлери сайзыраңгайжып турар-дыр. Малдарны азырап база чадарып семиртир талазы-биле бүдүрүлгелерни болгаш каттыжышкыннарны ажыл-агыйлар аразының үндезининге тургузуп турар. Ол дешпилгелиг чорудулга кодээ ажыл-агыйның өске-даа адырларынче улам-на хайылап кирип турар.

Ынчангаш кодээ ажыл-агыйга чаа бедиктерни чедип алырынга быжыг үндезин херек кырында салдынган.

Тараа бүдүрүлгезин көвүдедириниң эргежок чугулазының дугайында айтырыгны чугаалап турган, чуртка аңаа-ла тараа херек эвес, а эки шынарлыг болгаш калбак ассортиментилиг тараа херек дээрзин демдеглээри күзенчиг-дир. Ол Казахстанга онза ужур-дузалыг. Кызыл-тас белеткелиниң хемчээлиниң чартыындан эвээш эвези эң-не күштүг болгаш кадыг сорттуң кызыл-тазы болган турарын чедип алырынче чүткүүрү эргежок чугула. Чугаа болза ол ышкаш кырлыг-кара, чинге-тараа, рис, кукуруза тараазы бүдүрерин көвүдедириниң дугайында база болуп турар.

Суггаттыг черлерге кукуруза дугайын чугаалаза чогуур. Элээн каш чылдар мурнунда Казахстанның колхозтары болгаш совхозтары Узбекистанныынга бодаарга, гектар черден 10—12 центнерни хөй ап турган болгай. Эрткен чылын Узбекистанга гектар черден 54,2 центнер дүжүттү өстүрүп алган, тодаргайлаарга, силерниң республикаңарындан 18 центнер хөй болган-дыр. Силер оон чогуур түңнелди кылза чогуур деп бодап тур мен. Силер ону чедип ап шыдаар силер дээрзинге бүзүреп тур мен. (Эш **Кунаев**: ону чедип ап болур).

Бистер чүвени боттуу-биле бодаар улус болгай бис: бистиң кодээ ажыл-агыйывыс агаар-бойдустуң таарымча чок салдарынга шоолуг алыспас болур төлээде, моон соңгаарда улуг болгаш күжениишкинниг ажылды кылыр ужурлуг дээрзин билип турар бис. Ынчаарга кодээге капитал салыышкыннарын, техниканы, чемишчидилгелерни болгаш өске-даа чүүлдерни хөйнү тускайлап берген тудумда, оларны үре-түңнелдиг ажыглаары дээш, бедик берипче дээш чер бүрүзүнге демиселди чорудары улам-на негелделиг сорулга болуп турар.

Күрүнениң тускайлап берип турар хөреңгилерин база курлавырларын колхоз, совхоз, район болгаш область бүрүзүнге болдунар-ла экизи-биле ажыглаан турарының дугайында сагыш салыышкынын партия организациялары күштелдирер херек.

Казахстанның колхозтарынга болгаш совхозтарынга күш-ажылдың фонд-биле хандыртынганы сөөлгү он чыл дургузунда 2,2 катап улгаткан деп меңээ ындыг шыназыдылганы берген. Ынчалзажок күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оозум өзүп турар.

Ол чорук боттуг чылдагааннар-биле-даа холбашкан дээрзин билип турар бис. Ынчалзажок херекти чүгле оларже чүүй каап болбас. Бо айтырыгны ылавтыг тодараткаш, чер ооттаннарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының харысалгазын бедидер, партия организацияларының контролюн болгаш салдарын күштелдирер херек.

Эң-не шыңгыы камналга болгаш хумагалал, машина бүрүзүнден, мелиорастаан черниң гектар бүрүзүнден, тонна чемишчидилге бүрүзүнден бедик берипчени хандырары кодээ ажыл-агыйны чедиишкинниг хөгжүдериниң эң чугула негелдези болуп артпышаан турар. Ол бүгү болза партияның чугула сорулгалары-дыр, эштер.

Казахстанга механизаторлар болгаш өске-даа массалыг мергежилдерниң ажылдакчылары чедишпейн турары чидиг айтырыг боор артпышаан. Колхозтарны болгаш совхозтарны тракторлар, комбайннар, чүък автомобильдер, нарын дериг-херекселдер-биле чепсеглээри аңаа чогуур кадрларны белеткээриниден дүрген чоруп турар.

Чижээ, сөөлгү беш чылда республикага тракторлар бээри 20 хуу, комбайннар бээри — бүдүн чартык, чүък автомобильдери бээри—барык ийи катап өскен, а трактористерниң, комбайнерлерниң болгаш чолаачыларның саны чүгле 14 хуу немешкен боор турар. Машина-трактор паркын чадаарда чаңгыс ээлчег-биле ажылдаар кылдыр четчелевээн колхозтар болгаш совхозтар безин бар болгай. Бо бүгү чүүлдер республикага-даа, бүгү чуртка-даа берге болбайн канчаар.

Белеткел — кол-ла чүве — механизатор кадрларны кодээге быжыглаары — партия, совет, ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазының чугула участогу болур дээрзин катап-катап чугаалаксап турар ужурум-даа ында. Оолдар, кыстарны амгы үениң техниказынга ажылдадырынче хаара тудар талазы-биле хөй чүүлдерни бистиң алдарлыг комсомол кылып шыдаар болгаш кылыр-даа ужурлуг.

Мээң доктаамсаапым өске бир айтырыг болза, республикада мал ажылын улам дүрген хөгжүдери болур. Бо участокта чогумчалыг бурунгаарлаашкыннар чок деп чугаалап база болбас. Ол бурунгаарлаашкыннар бар болгаш хөй-даа. Чижээ, сөөлгү беш чылда чыл санында эът бүдүрериниң ортумак хемчээли 21 хуузуга өзүп келген.

Ынчалза-даа мал ажылының айтырыгларын ханы көөрү эргежок чугула. Чүнүк-даа мурнунда мээң чугаалаксап турар чүвем чүл дизе, бо адырның хөгжүлдезиниң доктаамал туруштуг эвези, мал бажының өзүлдезинде болгаш оон продуктулуг чоруунда кудулаашкыннарның бары, өскээр чугаалаарга, мал ажылын экстенсивтиг хөгжүдерин болдура бээри болур.

Амга чедир-ле мал ажылының чемгерилге баазазының үндезини дыка чавыс продуктулуг, чайгаар бүткен одарлар боор артпышаан. Ооң гектар бүрүзүнден-не 3—4 центнер сигенни ап турары ховар эвезин чугаалаарга байдал илдең ышкажыл. Бир эвес ындыг байдал хевээр артар болза, республиканың мал ажылы чаңгыс черге таптап турар апаар. Ону хөгжүдери бергедей бээр.

Чайгаар бүткен одарларны экижидер, Иртыштың болгаш өске-даа хемнерниң унунда эки оъттуг одарларны шиңгээдип алыр, суг ашкан сиген шөлдерни калбаа-биле ажыглаар, ниитизи-биле ёзулуг культурлуг шөлдерни болгаш одарларны тургузар талазы-биле ажылдарны чорудары эргежок чугула.

Одарларны суггаттыг болдурарының болгаш суггаарарының улуг курлавыры болза чер иштиниң суглары болур. Эртемденнерниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ындыг сугларның курлавыры хөй. Казахстанга кодээ ажыл-агыйның 5 миллион гектардан эвээш эвес черин суггаарынга, 150 миллион гектар хире черни суггаттыг болдурарынга четчир боор турар. Чер иштиниң сугларын ажыглаар улуг аргалар дугайында хөй чугаадап чайлааш, ажыл-херекче шилчиир, боттуг сорулгалыг программаны ажылдап кылыр, бо чугула айтырыгны шиитпирлээрин практиктиг үндезинче киирер үе келген.

Эң чиик бот-үнелиг мал чемин берип турар чайгаар бүткен делгем одар, шөлдерни үндезини-биле экижидер хемчеглерден аңгыда, тарымал мал чемнерин бүдүреринге корум-чурумну тургузар херек.

Хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер силерниң тарылга шөлүңерниң 20 хуузун ээлеп турар, ооң гектар бүрүзүнден 8—10 центнер сиген эвес, а харын адак дизе-ле 2—3 катап хөй дүжүттү алырының дугайында мында чугаа боор турар-дыр. Ындыг таварылгада ону тарыыры-даа ажыктыг болур ийик.

Белоктуг мал чемиңиң айтырыының дугайында каш сөс чугаалаайн. Ону шиитпирлээриниң оруктары янзы-бүрү. Силерниң байдалыңарда люцерназы өстүрери улуг ужур-дузалыг. Соя бүдүрериниче кичээнгейни угландырары база чугула. Соя Казахстанга үнер-даа ужурлуг. А ол дээрге чаагай белоктуг чемдир. («Шын-дыр!» деп залдан харыы үнген).

Алма-Ата болгаш Талды-Курган областарның мурнакчы ажыл-агыйлары гектардан-на чээрби болгаш оон-даа хөй центнер соя бобыларын ап турар деп меңээ чугаалады. Ынчангаш соя бүдүрериниң айтырыын, рис айтырыын шиитпирлээнивис ышкаш, үндезинниг болгаш чүткүлдүг шиитпирлээри чугула боор турар.

Казахстанга мал ажылының айтырыгларының дугайын чугаалап турган, оон эъткир мал ажылы чижектиг адырын кичээнгейден ойзуп каап болбас. Республикага дөртен чылдар үезинде-ле казахстанның ак баштыг инектериниң кайгамчык эки уксаазын тургускан, эъткир угланыышкынныг малдың ниити баш санының барык чартык кезии силерде мөөңнеттинген, уксаалыг болгаш бараанныг эът ажыл-агыйларының, фермаларының калбак четкизи бар боор турар. Бо дээрге улуг курлавыр.

Бо адырга дыка хөй совхозтар эки түңнелдерни чедип ап турарын меңээ база илеткеди. Малды одарларга семиртири-биле аныяк малды специализастаан бүдүрүлгелерге болгаш фермаларга интенсивтиг чемгерерин холбаштырбышаан, ук совхозтар ортумаа-биле 450—500 болгаш оон-даа хөй килограмм деңзилиг малды дужаап, хөй орулганы ап турар.

Ынчалза-даа бо адырны хөгжүдериниң курлавырларын ам-даа долу ажыглавайн турар. Эъткир мал ажылын интенсификастаарынче болгаш улам ынай хөгжүдеринче кичээнгейни күштелдирери эргежок чугула, эштер. Бо айтырыг өске республикаларга база хамааржыр. Бо беш чылда биске эргежок чугула чүүл болза колдуунда-ла мыйыстыг бода малды өстүрерин болгаш чемгерерин үлетпүр үндезининче шилчидерин доозары, ажыл-агый аразының кооперациязының баазазынга үндезилээш, бүдүрүлгени специализастаарының болгаш концентрастаарының улуг аргаларын аңаа ажыглаары болур.

Мал чеминиң эки курлавырын тургузарынга, ынчангаш эът, сүт, дүк болгаш чуурга бүдүрерин мурнунда көрдүнгенинден хөйнү бүдүреринге таарымчалыг байдалдар силерде бо чылын эки. Эрткен чылдаазындан 3,5 миллион тонна хөй бөдүүн мал чемнерин республикада белеткээн. Мал фермалары хандырарының сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлеп, бо чылын мал чеминиң бүдүн-чартык—ийи курлавырын тургускан Кустанай, Целиноград, Чимкент, Кокчетав болгаш өске-даа областарның ажылчы чоннарының чедиишкиннерин онзалап демдеглексээн ийик мен.

Бо дээрге, эштер, ниити күрүне ужур-дузалыг улуг херек. Бир эвес бистер чурттуң чер болганынга бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнериниң хуваалда курлавырының 25 хуузун белеткеп аар болзувусса, мал ажылы эки хөгжүүр, чамдык чылдарда бойдустуң таварыштыра бээри айыылдан чайлаар арганы ол бээр, ол чүүлдер чурттакчы чонну эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар-биле хандырарынга эпчок салдар чедире бээрин-даа болдурбас апаар ийик.

Ол ышкаш картофель болгаш ногаа өстүрер талазы-биле республиканың хожудаашкынын дүрген-не ажып эртер, садоводствону болгаш виноградты өстүрер ажылды улам хөгжүдериниң дугайында сагыш салыр херек. Аңаа таарымчалыг байдалдар бар болгаш оларны бүрүнү-биле ажыглаары эргежок чугула. Бистиң үлетпүр төптеривистиң ажылчы чоннары аңаа чүтле четтирдим дээр.

Келир чылдың бедик дүжүдүнүң эки үндезинин тургузары эң чугула.

Аңаа холбаштыр күзүн чажар тараалар дугайында айтырыгга доктааксап тур мен. Ол чүгле силерниң республикаңарга эвес, харын база чурттуң хөй-хөй районнарынга база хамааржыр.

Күзүн чажар кызыл-тастың болгаш көк-тарааның тарылгазы шөлдерин калбартыр дугайын айыткан шиитпирни Төп Комитеттиң хүлээп алганын билир болгай силер.

Чазын ындыг тарылга шөлүнүң чамдык кезиинге чазын чажар тарааны катап чаштырар ужурга таваржып турар-даа болзувусса, күзүн чашкан үрезиннер дүжүттүг-даа, тараазының шынарының-даа талазы-биле өске шөлдерни демей-ла ажып турар. Ол сорулганың эргежок чугулазын чер-черде кодээ ажыл-агыйны харыылап турар эштер билип алыр боор деп бодаар-дыр мен.

Оон-биле чергелештир Төп Комитет күзүн чажар тарааны бүдүрерин көвүдедир дугайында шиитпирни хүлээп алырда, бо талазы-биле хемчегни ээлчеглиг кампания кылдыр көрбейн турарын база сагындырып каваксап тур мен. Бо талазы-биле ажылдаарда, өске-даа чүүлдер ышкаш, ону бодамчалыг көөр, ыяк белетненир, район бүрүзүнүң онза байдалын болгаш чыл бүрүзүнүң хевирин барымдаалаары эргежок чугула. Ол ышкаш тарылга ээлчештирилгезиниң амгы системазын, херек кырында аргаларны база барымдаалаар херек. Оон аңгыда, бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга шаптыктыг кандыг-даа чүүлдү кылбазы билдингир.

Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары ол шиитпирни күүседирде, чер-черге чогум-на ону барымдаалаар дээрзинге идегеп тур мен.

Акрысты чогуур үезинде болгаш шынарлыг кылдыр андарары, тергиин үрезиннерни курлавырлап алыры келир чылдың дүжүдүнге оон-даа дора эвес чугула. Дыка хөй ажыл-агыйларның бо ажыл талазы-биле хожудап, оон-биле часкы тарылганы чорударынга чамдык бергелерни тургузуп, дүжүттүң кудулаарын болдуруп турары хараадачыг.

Эштер! Бистерниң силерниң-биле бир дугаарында ужуражып турарывыс бо эвес-ле болгай. Республиканың ажыл-агыйын хөгжүдериниң амыдыралчы чугула айтырыгларын бистер бир дугаарында чугаалажып турарывыс бо эвес болгай. Бистиң кады кылган санал-оналдарывыс болгаш түңнелдеривис херек кырында канчаар боттанып турарының дугайын чугаалаксап тур мен.

1973 чылдың август айда кедизинде барып гектардан-на 20 центнер тараа Казахстанга норма-чижек апаарының дугайында чугаалашканывысты сагындырып тур мен. Бөгүн ол дугайын сагындырыксап тур мен. Ол дээш демисежир херек.

Ол сорулганың чугулазын база катап демдеглексеп тур мен. Совхозтарның болгаш колхозтарның материал-техниктиг баазазы ону шиитпирлээринче улам шалыпкын бурунгаарлаар арганы берип турар.

Оон-биле кады чамдык ажыл-агыйларда чер ажылының бедик культуразы дээш, бедик дүжүт дээш чогуур демиселди чорутпайн турары хараадачыг.

Хойнуң баш санын эвээшле дизе 50 миллион баш чедир өстүрериниң дугайында бистерниң үш чыл мурнунда чугаалажып көргенивистиң дугайын база сагындырып каайн. Эрткен чылдың таарымча чок агаар-бойдус байдалының тургускан бергелери айыттынган хемчеглерни боттандырып чорударынга шаптыктыг болганын билип тур мен. Ынчалза-даа ындыг байдалда безин хөй чүүлдү кылып ап болур турган. Оон-биле кады бистиң эвилел органнарывыс бо херек талазы-биле силерге эргежок чугула дузаны чедирер ужурлуг.

Мээң чугаалаганым таварылгаларның кайызының-даа үезинде боттуг чылдагааннарны тып ап болбайннаан. Ынчалза-даа оон кыйга-даа чиик болбас-ла болгай. Идепкейлиг, соруктуг чүткүлдүүвүс-биле, күжениишкинниг ажылывыс-биле боттуг бергелерни ажып эртер, айыттынган пландарны күүседир кижилер дээрге, бистер, коммунистер болгай бис. Айтырыгны партияның XXV съездизи ынчаар салган, улуг болгаш бичии-даа ажыл-херекке бистер ынчаар хөделир ужурлуг бис.

Дүжүттүң салымы-даа, база чурттуң ниити экономиктиг хөгжүлдези-даа түңнелинде келгеш, хөй миллион күш-ажылчы массаларның ажылдапчы идепкейинден, бүгү коммунистерниң, бүгү партияның канчаар ажылдаарындан шуут хамааржыр апаарын түңнелинде онзалап демдеглексеп тур мен, эштер. Партия болгаш улус чон съездиниң шиитпирлерин чүрээниң ханызындан деткээш, оларны херек кырынга күүседир дээш идепкейлиг ажылдап кирипкениниң факт-барымдаазы улуг сеткил ханыышкынын болдуруп турар.

Партия организациязы бүрүзү, күш-ажылчы коллектив бүрүзү, совет кижи бүрүзү бистиң ниити хереевис — съездиниң шиитпирлерин боттандырарынга боттарының үлүүн киирериниче чүткүп турар. Патриотчу ёзунуң дыка хөй эгелээшкиннеринден, беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседири дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжындан ол чайынначак көстүп турар. Бүгү-ле республикаларда, крайларда, областарда, бүдүрүлгелерде, совхозтарда болгаш колхозтарда бедик социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Ол ышкаш уткуштур пландарны ажылдап кылыры ёзулуг массалыг хевирлиг апарган.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, XXV съездиниң революстуг чогаадыкчы мөзүзү, идеялары партияның, бүгү улустуң хүн бүрү ажыл-херектери-биле боттанып турар-дыр. Оларны миллион-миллион массалар улам-на хандыр билип, хүлээп көрген тудум-на, олар бистиң бүгү хөгжүлдевистиң материалдыг күжү, күчүлүг дүргедедикчизи боор турар.

Совет кижилерниң күш-ажылчы идепкейи моон соңгаар-даа улам улгадырын, үндезин экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге оларның дорт киржилгези улам-на калбарган турарын хандырары — партия организацияларының хүлээлгези, организакчы болгаш политиктиг ажылдың кол сорулгазы боор турар.

Ол Казахстанның партия организациязынга база-ла бүрүнү-биле хамааржыр. Республика дүжүт ажаап алышкынын эки эрттирер болгаш оңгу беш чылдың бирги чылын, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле бистиң ажылывыстың бирги чылын чедиишкинниг доозар дээрзинге идегелди база катап илергейлээрин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Эргим өңнүктер, түңнелинде күш-ажылга чаа-чаа улуг чедиишкиннерни, амыдыралга аас-кежиин болгаш өөрүшкүнү сагыш-сеткилдиң ханызындан силерге күзээрин чөпшээреп көрүңер!

КАЗАХСТАННЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИ

(Эгези 1-ги арында).

киниң дугайында сан-медээлерни оратор чижек кылдыр көргүскен.

Бүдүрүлгениң хемчээлиниң өзүлдези-биле чергелештир, улус ажыл-агыйының база ооң адырларының тургузуунда дешпилгелиг өскерлишкиннер болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле ап турар продукцияның немелде өзүлдезиниң улуг-хуузу доктаамал бедип турар. Бүдүрүлгениң техниктиг деңнели, продукцияның хөй-хөй хевирлериниң шынары хажык чок экижип турар.

Чедип алдынган чүүлдер бисти өөртүп турары чугаажок. Ынчалзажок байдалды чүгле магалыг эки кылдыр көргүзер дээр ындыг бодал бисте чок. Бистер шиитпирлеттинмээн сорулгаларывысты тодаргайы-биле көрүп база бар четпестерни чайладыр дээш эвээш эвес ажылдаар апаар дээрзин билип турар бис.

Ол четпестерни чайладырының оруктары болгаш аргалары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде, Леонид Ильич Силерниң айтыышкыннарыңарда база сүмелериңерде тодаргайы-биле айыттынган. Ол чүүлдерни удуртулга болдурган. Казахстанның Компартия ТК-зы республиканың экономиказын улам ынай хөгжүдер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни ап турар.

Казахстанның Компартия ТК-зының чоокта болуп эрткилээн пленумнары чогум-на ол айтырыгларга тураскааттынган турган, үлетпүрде, капитал тудугда, кодээ ажыл-агыйда ажыл-херектиң байдалын ол пленумнарга тодаргайы-биле чугаалажып көрген.

Ынчаарга биске эң чугула сорулга болза капитал тудугнуң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээри болуп турар.

Чыл дургузунда 6 миллиард ажыг рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыры болгаш кеэрлиг ажылдарның чыл планын декабрьның 29-та, а үлетпүрге—декабрьның 28-те күүседири тудугжуларның алган хүлээлгелеринде баш удур көрдүнген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төлевилээн чүүлдерин күүседири-биле бис Караганда—Темиртаунуң, Кустанай—Лисаковтуң, Павлодар—Экибастузтуң, Каратау—Джамбулдуң, Чөөн Казахстанның, Мангышлактың болгаш өске-даа ховар дээн девискээр-үлетпүр комплекстерин улам ынай хөгжүдерин күштелдирер, республиканың 19 область бүрүзүнге үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң эң-не бедик темпилерин хандырар бис.

Үлетпүрнүң болгаш капитал тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, экономиканың өске-даа адырларының, эртемниң база культураның талазы-биле Казахстанның мурнунда туруп турар улуг эчис сорулгалар партийжи удуртулганы, организастыг болгаш сагылга-чурумнуг чорукту күштелдирерин, министерстволарның база ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларының хууда харысалгазын бедидерин, бар курлавырларны эң-не долузу-биле ажыглаарын, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди шиитпирлиг-биле база чер-ле болганга чорударын негеп турар.

Казахстанның кодээ ажыл-агыйын улам ынай кедүрериниң негелделиг айтырыглары республиканың партия организациязының онза сагыш салыр чүүлдү болуп келген болгаш ындыг болуп артып-даа турар.

Сөөлгү чылдарда кадыг-дошкун кандаашкыннар болуп турза-даа, республика тоску беш чылда сески беш чылдыындан хөй тарааны бүдүрген болгаш саткан, а бүгү кодээ ажыл-агый продукциязының чылда ортумак хемчээли 14 хуу бедик болган.

Леонид Ильич Силерниң чаңгыс удаа эвес сүмелеп турганыңарны ёзугаар республикага мелиорацияны улам ынай хөгжүдеринче быжыг угланыышкынны чорутпаан турган болза, бис ону чедип ап шыдавас турганывыс чугаажок. Кызыл-Орда, Чимкент, Алма-Ата областарга рис бүдүрүлгезиниң быжыг баазазын тургускан, хөвеңниң, өске-даа культураларның бүдүрүлгези көвүдээн. Ол чорук оон-биле чергелештир ниитиниң мал ажылынга чемнер бүдүрериниң айтырыгларын шиитпирлээриниң болдунар аргазын берген. Суггат чок черлерге чер ажылының культуразын бедидери биске ам-даа кол чүүл болуп артып турар.

Эътке, сүтке болгаш өске-даа продукцияга чурттуң өзүп турар херегцелдерин барымдаалааш, мал ажылын быжыглаарынга база улам ынай хөгжүдеринге онза күжениишкинни салып турар бис.

Сөөлгү ийи чылда кандаашкынның ончуг берге байдалдары турза-даа, республиканың хөй-хөй областарынга мурнакчы совхозтар болгаш колхозтар бүгү чүзүн малдарының баш санын чүгле камгалап алган эвес, харын өстүрген, малдың продуктулуунуң улуг кудулаашкынын болдурбаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин чедиишкинниг көвүдедип турар.

Эъткир-сүткүр мал ажылы-биле чергелештир, хөй ажылын улам ынай хөгжүдеринге партия организациялары кичээнгейни салып турар. Чоокку чылдарда хойнуң баш санын 50 миллион чедирер деп республиканың мурнунга Леонид Ильич Силерниң салган сорулгаңарның дугайын бодап турар бис.

Ам республикага эң-не харысалгалыг айтырыг — тараа деп оон ынай эш Д. А. Кунаев чугаалаан. Тараа бүдүрерин улам ынай көвүдедиринге республиканың мурнунда туруп турар сорулганың чугулазын барымдаалап көргеш, совхозтар болгаш колхозтар часкы тарылганы эң дээре агротехниктиг хуусааларда организастыг эрттирген.

Бо чылын чаагай дүжүттү алыр болгаш Казахстанның болдунар-ла хөй тараазын Төрээн чуртка бээр дээш Казахстанның партия, совет, профэвилел, комсомол, кодээ ажыл-агый органнары, бүгү ажыл-ишчилери болдунар бүгү чүүлдерни кылган.

Оон түңнелинде күрүнеге 16,4 миллион тонна тарааны, тодаргайлаарга миллиард пудту садарының болдунар аргазы бар апарган.

Дүжүт ажаап алышкынын организастыг болгаш чедиишкинниг эрттирериинге эргежок чугула бүгү чүүлдер бисте бар деп, оратор уламчылаан. Бо талазы-биле канчаар-даа аажок улуг дузаны СЭКП ТК-зы, Совет чазак, Леонид Ильич Силер хууда көргүстүңер. Бистиң кодээ ажыл-ишчилеривистиң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш республиканың бүгү тараажыларының өмүнээзинден Силерге улуу-биле четтирдивис.

Совхозтарның болгаш колхозтарның шөлдеринде дүжүт ажаап алышкынында республиканың миллион хире ажылчы чоннары киржип турар. Ында 100 муң ажыг комбайннар, 50 муң жаткалар, 160 муң ажыг чүък автомашиналары ажылдап турар.

Д. А. Кунаев оон ынай ажаап алышкынны чогуур үезинде болгаш шынарлыг чорударын хандырарынга массалыг информацияның чепсектериниң ролюнга доктааган.

Тараа-биле чергелештир, өске көргүзүглер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседирин база хандырар бис деп, оратор уламчылап чугаалаан.

Түңнелинде эш Кунаев мынча дээн: чаа беш чылдың пландарын чедир база ажыр күүседириниден артык чугула хүлээлге бистерде, казахстанчыларда чок. Ону чедип алырынга эргежок чугула бүгү чүүлдер — эвээш эвес дуржулга, күчүлүг техника, магалыг кадрлар республикада бар.

Төп Комитеттиң, оон Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң хууда сагыш салыышкынынга база кичээнгейинге ажыл-херээ-биле харыылаарынга Казахстанның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары бүрүн шиитпирлиг.

* * *

Ооң соонда эш **Л. И. Брежневке** сөс берген. Чөвүлел хуралдың киржикчилери бут кырынга туруп келгеш, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга дидимиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирген.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары чаңгыс удаа эвес үзе кирип турган. Чугааның түңнел сөстерин чөвүлел хуралдың киржикчилери бут кырынга туруп келгеш, дидимиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, ленинчи ТК-га, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас акы-дунма найыралынга алдар болдурган йөрээлдер залга чаңгыланып турган.

Чөвүлел хуралга Казахстанның элээн хөй партия обкомнарының бирги секретарьлары чүве чугаалаан.

Партияның Кустанай обкомунуң бирги секретары эш **А. М. Бородинниң** чугаалааны болза: Бистиң чурттуң ажылчы чоннары болгаш делегейниң бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетени Силерни бистиң үевистиң шыдгараңгай ажылдакчызы, улуг Ленинниң херээниң төлептиг уламчылакчызы, бистиң чуртка коммунизмни тургузары болгаш оран делегейге тайбыңның херээ дээш демисекчи болур Силерниң бүгү күжүңерниң болгаш организакчы талантыңарны чайгылыш чокка бараалгадып турар ажыл-херээңерниң дугайын эки билир болгай, эргим Леонид Ильич.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар талазы-биле областың партия организациязының ажылын тодаргай чугаалааш, обласка болгаш республикага демир руданың тывыжын көвүдедири дээш ынчаш ындыг соңгаарладыышкын чок айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле чамдык айтырыгларны оратор чугаалаан.

Оон ынай А. М. Бородин областың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң ажылының дугайын илеткээн. Областың ажыл-агыйлары күрүнеге эң үнелиг кустанай кызыл-тазын, арбайны, чинге-тарааны, суланы болгаш өске-даа культураларны 250 миллион пудту садар дээрзин чугаалаан.

Партияның Кокчетав обкомунуң бирги секретары эш **Е. Н. Ауельбековтуң** дыңнатканы болза: беш чылдың бирги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алыр талазы-биле патриоттуг инициативаны үндүргениниң эш Л. И. Брежневтиң чүүлдүг деп көргени чурттуң мурнакчы бүдүрүлге коллек-

(Төнчүзү 3-кү арында).

КАЗАХСТАННЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИ

(Төнчүзү. Эгези 1, 2-ги арыннарда).

тивтериниң үлегери-биле областың партия организациялары бүдүрүлге бүрүзүнге продукцияны бүдүрериинге болгаш саарарынга, капитал тудугну экижидеринге, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге немелде хемчеглерни ап турар.

Партияның Целиноград обкомунуң бирги секретары эш **Н. Е. Кручинаның** чугаалааны болза:

XXV съездиниң хуралдап турган залынга-даа, Совет Казахстанның чаартынган черинге-даа Силер-биле ужуражылышкын бүрүзү чүгле өөрүшкүлүг болгаш сорук кириишкинниг эвес, харын база онза харысалгалыг, совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизмниң хереэ дээш онза утканың бодалы-биле бисти хей-аът кирип турар-дыр, эргим Леонид Ильич.

Областың тараа шөлү 2 миллион 800 муң гектар черни ээлеп турар. Ында эки дүжүттү өстүрүп алган бис. Ажаап алыышкын организастыг чоруп турар. Тараа ийи миллион гектарга кестинген, ооң миллион ажыг гектарын бастырган.

Бис планны ажыр күүсеткен бис, ынчангаш Казахстанның миллиардынга киириштир 126 миллион пудтан эвээш эвес тарааны Төрээн чуртка бээр бис. Сиген белеткээриниң планын область ажыр күүсеткен, витаминниг сиген далганын белеткээриниң планы күүсеттинген.

Партияның Соңгу-Казахстан обкомунуң бирги секретары эш **В. П. Демиденко** СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын эң-не ажыктыг-биле күүседиринче бистиң бүгү күжениикчилеривис угланган деп медеглээн. XXV съездиниң сорук кииикчизи, ооң тук тудукчузу Силер болганыңарны сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар бис, эргим Леонид Ильич.

Областың тараажылары күрүнеге 111 миллион пуд тарааны садарын шиитпирлээн, ол болза областың бүгү төөгүзүнде Төрээн чурттуң шыгжамырынга эң-не хөй тарааны бергени ол болур.

Картофель болгаш ногаалар белеткээр талазы-биле программа долузу-биле күүсеттинген.

Адды чыл бурунгаар эш Л. И. Брежневтиң инициативазын ёзугаар тургускан Тургай областың партия обкомунуң бирги секретары эш **С. Кусаинов** областың ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан. Бо областы тургусканы Казахстанның эң-не ырак булуңнарының улам ынай чечектелиринге күчүлүг идиг болган.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң продукциязын саарар талазы-биле бо чылдың сес айларының планын область ажыр күүсеткен дээрзин партияның Алма-Ата обкомунуң бирги секретары эш **А. Аскаров** чугаалаан. Тараа бүдүрери эң-не чугула сорулга боор турар дээр дугайында Силерниң айтыышкыныңарны удуртулга болдурбушаан, областың партия организациязы тараа тарылгазын калбартыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган чүве, эргим Леонид Ильич. Бисте ам тараа шөлү 600 муң гектар боор турар. Күзүн чажып тарыыр тарааның шөлүн область бо чылын-на 234 муң гектар чедир калбартыр.

Партияның болгаш чазактың улуг дузаламчызының ачызында областың көдээ ажыл-агыйы улам улуу-биле хөгжээн деп, партияның Караганда обкомунуң бирги секретары эш **В. К. Акулинцев** чугаалаан. Тараа культураларының дүжүдүн бедидери-биле чергелештир картофель, ногаа, сүт бүдүрерин дыка көвүдедирин планнап турар бис, ол чорук беш чылда областың чонун ол продуктулар-биле долу хандырар арганы бээр.

Джамбул область чүгле көдээ ажыл-агый талазы-биле эвес, харын үлетпүр талазы-биле база улуг область боор турар деп, партияның Джамбул обкомунуң бирги секретары эш **Х. Ш. Бектурганов** чугаалаан. Көдээ ажыл-агый улуу-биле сайзыраан. Бодувустуң аргаларывысты санап көргеш, бистиң ажыл-ишчилеривис күрүнеге 25 миллион пуд тарааны садарын шиитпирлээн. Чигир свеклазын, картофельди болгаш ногааларны бүдүрериниң болгаш белеткээриниң планын область долузу-биле күүседир. Леонид Ильич Силерниң айтыышкыныңарны удуртулга болдурбушаан, күзүн чажып тарыыр тарааны тарыырынга область ам белеткенип турар.

Чөвүлел хуралдың түңнелинде эш **Д. А. Кунаев** чүве чугаалааш, Төп Комитеттиң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Казахстанга бедик бүзүрелди көргүскенин шыңгыдар дээш, хөй националдыг совет Казахстанның ажылчы чоннары бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин бүзүреткен.

Ооң соонда эш **Л. И. Брежнев** чүве чугаалаан. Ооң чугаалааны болза:

Эргим эштер!

Маңаа чүве чугаалаан эштерниң боттарының ажылының дугайында, оларның таваржып турган чедиишкиннериниң болгаш бергелериниң дугайында, оларның мурнунда туруп турар сорулгаларның дугайында партияның Төп Комитединден, Совет чазактан, ажыл-агый организацияларындан, республиканың удуртулгазындан ап турар дузаламчызының дугайында чугаалап бергенинге өөрүп четтиришкинни бүгү сеткилим-биле, эң-не чүректиң ханызындан илергейлээрин күзеп тур мен.

Силерниң чугааларыңарны дыңнааш, бистиң амыдыралывыстың бүгү утказын болгаш судалын — черниң-даа, заводтарның-даа канчаар чурттап турар бүгү чүүлдерин мырыңай-ла чаа ханызы-биле бодадым, маңаа хайныгып турган партийжи угаан-бодалды амыдыралчы ёзу-биле сеткип бодадым. Силерниң активиңерниң ажылы мени байлакшытты деп, шуут чугаалаар мен. Ол дээш силерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейледим.

Эш Л. И. Брежневтиң түңнел чугаазын дыңнааш, активтиң киржикчилери динмиттиг, үр адыш часкап турганнар, «Ленинчи Төп Комитет делгерезин!», «Ура!» — деп йөрээл салыышкыннары динмиреп турган.

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы доктаалды хүлээп алган.

(СЭТА).

Бөгүн—Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң Бүгү-эвилел хүнү

Нефтичилерниң шалыпчы ижи

Сентябрьның баштайгы воскресеньезинде нефтичилерниң болгаш газ ажылдакчыларының хүнүн демдеглеп эрттирип турар. Нефтичилерниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын нефть үлетпүрүнүң министриниң оралакчызы В. И. МИЩЕВИЧ СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар чугаалап берген:

— Бо чылдың сес айларының дургузунда үш муң хире чаа өрүмнээн черлер ажыглалда кирген. Нефтичилер тывышты сентябрьда-ла 350 миллион тонна чедириптер. Ол болза 1970 чылдың бүгү дургузунда тывылкан нефтиге деңнежир-дир.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак нефть индустриязының бедик темпилер-биле хөгжүүрүнче улуг сагыш салып келген. Аңаа бистиң харывыс шалыпчы күш-ажыл. Барыын Сибирьниң нефть тывышчылары пландан ажыр ийи миллион хире нефтини тыпкан. Ол бүгүнү социалистиг чарыштың ачызында чедип алган. Боттарынга алган хүлээлгелерин эде көрбүшаан, олар чыл төнчүзүнге чедир оңаалдага немештир бир миллион нефтини тывары хүлээнгени.

Нефть тывышчыларының бүдүрүлге талазы-биле чедиишкиннери, оларның патриоттуг инициативазы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бедик үнелелин алган. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрелин ол илереткен.

Барыын Сибирьниң чурттуң кол нефть тывар баазазы болдурганы Татарияның, Башкирияның, Куйбышев областың нефтичилериниң мурнакчы дуржулгазын шиңгээткениниң ачызында чедип алдынган. Олар база-ла сибирьжилерден чыда калбазын бодап турар.

Оңгу беш чылдың төнчүзүнде «кара алдынны» чылда тывары 620—640 миллион тонна чедирер дугайында улуг сорулганы партияның XXV съездизи чурттуң нефтичилериниң мурнунга салган. Ук сорулганы күүседир дээш бо адырның ажыл-ишчилери бүзүреддиг бурунгаарлап турарын В. И. Мищевич түңнелинде демдеглээн.

ХАБАРОВСК. Нефть болбаазырадыр Орджоникидзе аттыг завод—нефть болгаш газ үлетпүрүнүң мурнакчы бүдүрүлгези. Ооң коллективи ССРЭ-ниң Нефть ажылдап кылыр болгаш нефтехимия үлетпүрүнүң министерствозунуң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга ийи квартал удаштыр мурнакчыларның одуруунга кирген.

Эрткен чеди айларда заводтуң коллективи чүс-чүс муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарган.

ЧУРУКТА: Заводтуң профком даргазы В. И. Качин, (ортузунда оң талазында) социалистиг чарышка тиилекчи болган. катализтиг риформинг тургузарының коллективинге шилчиир Кызыл тукту тыпсып тур.

А. ГАЛУШКОНУҢ фотозу.

Газ индустриязының келир үези

Газ индустриязының ажылдакчылары улуг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир чуртка чылда газ бүдүрерин 400—435 миллиард кубометр чедирер, 35 муң километр газ дамчыдар шугумнарны ажыглалга киирер, чер иштинге газ шыгжамырларының тулуун уламчылаар. Бо адырның ажылдакчылары салдынган сорулгаларны канчаар боттандырып эгелээнин газ үлетпүрүнүң министриниң оралакчызы Е. С. Корщунов СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар чугаалаан:

—СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, газ тывышчылары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып турар. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга бо чылдың сес айларында газ тывыжы 22 миллиард кубометр хөй апарган. Бо чылын 300 миллиард кубометр газты тывары көрдүнген.

Бо саннарның артында газ тывышчыларының улуг ажылы костүп турар. Каракумнуң элезиниг ховуларында, Тюменьде, Оренбургтуң ховуларында — кайда-даа газ тывыжының темпизи шапкынчаан. Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга ооң ужур-дузазы кончуг улуг. Бистиң чуртувуста 155 миллион кижи боттарының бажыңнарында газты ажыглап турар.

«Узбекгазпром» каттыжыышкынның нефть болгаш газ тывыжының операторы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Бамуратов болгаш ооң эштерниң, өрүмнекчилер П. Щеблыкин, И. Хабибулин болгаш Острожскийниң газ-компрессор станциязының машинизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Нечинский болгаш ооң хөй эштериниң күш-ажылы—газ тывышчыларының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарының магадылалы.

Газ индустриязы бодунуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазында келген. Ооң чиг-эт баазазы чурттуң соңгу болгаш чөөн районнарынче шилчээн. Оңгу беш чылда чуртка газ тывыжының бүгү өзүлдезин Барыын Сибирьде болгаш Ортаа Азияда чаа тывыштыг черлерни шиңгээткени-биле чедип алдынар. Улуг күчүлүг транспортёр системаларын тудары чугула. Газ магистральдарының узуну ам чүс муң километр чедип турар.

Газты ырак девискээрге сөөртүрү берге. Ынчангаш улуг хоорайларның чоогунда чер иштиниң шыгжамырларын мөөннеп турар.

Оңгу беш чылда ажыл-херектериниң эгези эки салдынган, беш чылдың даалгаларын күүседиринге быжыг үндезин ол болурун Е. С. Коршунов түңнеп чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЭЛЕКТРОМАШИНА ТУДУКЧУЛАРЫ БУРУНГААРЛААН

ПРАГА. Чехословак энергомашина тудукчуларынга амгы беш чыл харысалгалыг сорулгаларны салган. ЧССР-ниң индустриязының мурнакчы адырларының бирээзи болур энергомашина тудуу бо хүннерде делегейниң эртем-техниктиг депшилгези-биле деңге чоруп орар. Чоокта чаа Пльзеньниң «Шкода» деп машина тудар комбинадынга ЧССР-де эң-не баштайгы 500 муң киловатт күчүлүг турбиназының шенелдези чедиишкинниг доозулган. Ону «Мельник-3» ТЭС-ке тургузар.

КОНВЕЙЕРДЕ СУДНОЛАР

БЕРЛИН. ГДР-ниң судно тудар үлетпүрүнүң продукциязы республикадан дашкаар эки сураглыг болу берген. Ростоктуң, Варнемюндениң, Штральзундунуң болгаш Висмарның заводтарының демдээн салган суднолар барык 30 чурттарның туктары-биле эжиндирип чоруур. Сөөлгү чылдарда судно тудуушкуну улус ажыл-агыйының эң-не күчүлүг база дүрген хөгжүп турар адырларының бирээзи, ГДР-ниң дашкаар садар чугула чүүлү болу берген.

ЧУРТТА ЭҢ БАШТАЙГЫ

СОФИЯ. БУР-нуң Шумен округта чигир свёклазының эртем-шинчилел институдунуң чанында чуртта эң-не баштайгы станцияны тудуп эгелээн, аңаа чигир свёклазының үрезиннерин арыглаар болгаш сорттап ылгаар. Келир чылын станцияны бүрүнү-биле ажыглалга киирер. Ынчалза-даа бо чылдың күзүнүнде шакта 20 тонна үрезиннерни арыглап шыдаар баштайгы машинаны аңаа тургузар.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

БЕЛГРАД. Белградтың чоогунда Сава хемде турар улуг ортулук найысылалдың чурттакчыларының дыштанырынга эки чер болу бээр. Аңаа суга эштир черлерни, спорт шөлдерин тудар, янзы-бүрү оннаар черлерни организастап чорудар. Хоорай биле чараш ортулуктуң аразынга аскылыг көрүктү тудар.

ДЕЛГЕЛГЕНИҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

ВАРШАВА. Познаньның чоогунда Шренявта турар ПУР-нуң көдээ ажыл-агыйның национал музейинге бо хүннерде көдээ ажыл-агый техниказының чаа хевирлерин немээн. Ол музейде бурунгу үеден бо хүннерге чедир чер ажылдакчыларының амыдыралының база күш-ажылының дугайын тайылбырлап турар хөй санныг делгелге чүүлдерин чыып каан. Ажык шөлдерде амгы үениң техниказын көргүскен. Солуп турар стендилер база фотоделгелгелер чурттуң мурнакчы ажыл-агыйларының дугайын тайылбырлаан. Польша көдээ черлерниң амыдыралынга тураскаатаан чуруктарлыг уран чурулганың база скульптураның галлереязында база бар.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

ХАНОЙ. Чырыдыышкын, культура, кадык камгалалының талазы-биле улуг чедиишкиннерни улусчу эрге-чагырганың үезинде Вьетнамның соңгу талазы чедип алган. Амгы үеде улус ажыл-агыйының адырларында эртемнерниң 3 муң кандидаттары болгаш докторлары, дээди эртемниг 160 муң специалистер, 350 муң ортумак эртемниглер бар.

УЛУСТУҢ КАНДИДАТТАРЫ

ГАВАНА. Улусчу эрге-чагырганың чер-черде эрге-чагырга органнарынга депутаттарның кандидаттарын депшидер талазы-биле кампания Кубада доозулган. Оларга соңгулдалар октябрь 10-да болур. Национал соңгулда комиссиязының даргазы, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Блас Роканың парлалга конференциязынга дыңнатканы-биле алырга, кампанияга 4 миллион ажыг соңгукчулар кириишкен.

Кандидаттарны депшидер талазы-биле хуралдар улус массаларның бедик идепкейлиг чоруу-биле эрткен деп, ол онзалап демдеглээн. Эрге-чагырга органнарынга 28726 кандидаттарны депшиткен. Оларның 13,6 хуузу херээженнер. Кубаның Компартиязының кежигүннери 53 хуу, Кубаның аныяк коммунистериниң эвилелиниң кежигүннери 16 хуу болган.

Депутатка кандидаттар болза эң дээре бүдүрүлгечилер, көдээ ажыл-агый черлериниң мурнакчы ажылдакчылары, революсчу чепсектиг күштерниң дайынчылары, эртемниң база культураның ажылдакчылары, башкылар, эмчилер болган. Олар шуптузу революцияның херээнге, Кубада социализм тургузуушкунунга бердинген кижилер болур.

ЧЕРГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БУДАПЕШТ. Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, фашизмге, империализмге база колониализмге удур демисежип турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязы Сольнокиге массалыг митинг-биле Венгрияда эгелээн.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында кижи төрелгетенниң эң-не айыылдыг дайзыны — фашизмни тиилээн совет улустуң төөгүлүг тиилелгезинге чогуур үнелээшкинни венгр улус бээр деп, митингиге чүве чугаалааш, Ада-чурттуң улусчу фронтузунуң Бүгү-венгр чөвүлелиниң президиумунуң секретары Б. Мольнар чугаалаан. Фашизм бо хүн-даа улуг айыыл болуп турар деп, илеткелчи демдеглээн. Ол дугайын чили хүнтаның өлүрүкчү чоруу, капиталистиг чурттарда фашизмниң хүн бүрүде илерели херечилеп турар. Фашизмни кезээ-мөңгеде чок кылыр дээш, кижи төрелгетен империализмге удур демиселди чорудар ужурлуг.

Сольнокка болган митингиниң киржикчилери делегейниң элээн каш чурттарында агрессчи фашистиг илерээшкиннерни буруу шапкан болгаш хосталга, тайбың болгаш депшилге дээш демисежип турар бүгү улустар-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын медеглээн резолюцияны хүлээп алганнар.

(СЭТА).

БАРЫЫН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЗИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чурттуң соңгу чүгүнде туруп турар Порту хоорайда Португалияның Социалистиг партиязының хоорай комитединиң бажыңынга болгаш соңгу чүктүң шериг округунуң бажыңынга сентябрьның 3-түң эртенинде даң бажында билдинмес кижилер ийи чазылдырыышкынны кылган. Ооң түңнелинде бажыңнарга шоолуг эвес үрелиишкин болган, бир кижи балыгланган.

Республиканың президентизи Рамалью Энештиң Португа келириниң чүгле каш шак мурнунда частыышкыннар болганын барымдаалап көөрге, ол чаа ийи террорлуг үүлгедиишкиннер илергей-ле өнчүк-чөңгээлиг характерлиг болуп турар деп ук черниң тайылбырлакчылары бодап турар. Ол үүлгедиишкиннер болза чурттуң соңгу чүгүнге байдалды база катап нарыыдадыры, чонну коргудар, терроризмни удуткаар болгаш чурттуң бүгү девискээринге демократтыг корум-чурумну сагыырын хандырар дээн эрге-чагырга органнарының аазаашкыннарынга чурттакчыларның бүзүрелин үзер дээн оралдажыышкын болуп турар.

Чуртка байдалдың турум болурун хажыдарын реакцылыг күштер база катап оралдажып турар-дыр деп, Португалияның Компартиязының соңгу чүк округунуң комитединиң медегелинде чугаалап турар. Демократияның дайзыннары-биле демиселдиң шиитпирлиг хемчеглерин алыры дээш, демократтыг корум-чурумнарны быжыглаары, депшилгелиг конституцияның чүүлдерин амыдыралга боттандырары дээш португал коммунистер доктаамал туржуп келген болгаш туржуп турар. Бо угланыышкынга чугула базымнарының бирээзи болза чамдык өзалдаашкын-биле кылган болзажок, чурттуң соңгу чүгүнге террористерниң бөлүүнүң киржикчилерин сойгалааны болгаш тудуп хоругдааны болган деп, медегелде айтып турар.

Истелгени чорударынга кандыг-даа аязы шаптыктаар, хөй-ниитиниң санал-оналын будулдурар, херектеннерни кандыг-даа арга-биле агартыр, туттурган террористерни ыдалап турган реакцылыг күштерни туюлунга чедир сойгалаарын болдурбас дээш барыын үзелдиг бөлүктер баштайгы тудуп хоругдаашкынның соонда эрткен айның дургузунда бүгү күжениишкиннерни салган.

Террористиг бөлүктерни бүрүнү-биле узуткаарынче болгаш оларның киржикчилерин хөй-ниити байдалындан база ээлеп турар эрге-хүлээлгезинден хамаарылга чокка буруудадырынче угланган бүгү базымнарны бодунуң деткип турарының дугайын ПКП-ниң Порту-да округ комитети медеглээн.

ВСР. Вьетнамның улусчу армиязының солдаттары Төп шаттарның куруг ховуларының бирээзинге ийи муң гектар ажыг кур черлерни көдээ ажыл-агыйның шөлү кылдыр чаартып тургусканнар. Бир чыл бурунгаар боттарының алдарлыг дайынчы походун доосканчеринге экономиктиг чаа районну тургузуп, ында олар мурнуу-вьетнам хоорайлардан көжүп келгеннер-биле кады ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Төп шаттарның шөлдеринде дайынчылар.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Күжениишкинниг үскүлежиишкиннер

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң болгаш барыын чүктүң империалистиг бөлүктериниң күткүп турары барыын үзелдиг христиан күштер сөөлгү хүннерде Ливанның дыка хөй районнарынга национал-патриоттуг күштерниң база удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң турушт арынче шаап халдаарын күштелдирген. Ливан найысылалдың сырый чурттакчылыг районнарын артиллерия болгаш миномет-биле адып боолаарын соксадыр дугайында мурнунда чедип алдынган дугуржулганы олар сөөлгү хонуктарда каш удаа хажыткан.

Бейруттуң төп садыг районунда болгаш найысылалдың чөөн талакы кыдыгында артиллерия-миномет адыышкыны үзүктелбейн турар.

НПК-ның болгаш УПШ-ның отрядтары даглыг районнарның бирээзинге барыын үзелдиг күштерниң туружунче удур шавар халдаашкынны чорудкан.

Дайынзырактарның үүлгедиии

Израиль болгаш Мурнуу Африка Республиканың шериг талазы-биле кады ажылдажылгазы дүрген темпилер-биле калбарып эгелээн. Мурнуу Африка Республиканың чагыы-биле Хайфаның судно тудар черлеринде ракеталар-биле чепсегленген дүрген чоруур хемелерни туда берген. Мурнуу-африка далай шериглериниң улуг бөлүү ол корабльдерни башкарып өөрениири-биле Израильде келген. Мурнуу Африка Республикага Израильдиң «Кфир» деп шүүргедекчи бомбардировщиктерни, ракеталарны болгаш шеригниң электронунг дерилгелерин садып турарының дугайын америк парлалга дыңнаткан. Израильден Мурнуу Африка Республикаже «партизаннарга удур дайынның» дуржулгазын билир элээн каш чүс чөвүлекчилерни чоруткан деп, чоокта чаа израиль кнессеттиң (парламентиниң) кежигүннериниң бирээзи медеглээн.

Мурнуу Африка Республиканың премьер-министри Форстерниң Израильге бо чылын апрельде аян-чоруунуң соонда Тель-Авивтиң Претория-биле шериг харылзаалары онза идепкейжээн. Ол чугаалажыышкыннарның үезинде мурнуу-африкан стратегтиг чиг-эртке, колдуунда-ла уранга, Тель-Авив бодунуң талазындан сонуургалдыын илереткен. Уранның курлавырларының база ону калып тыварының талазы-биле Мурнуу Африка Республика делегейде кол черлерниң бирээзин ээлээн. Кады ажылдажылганың ындыг талазы онза айыылдыг болу берген, чүге дээрге, барыын чүк чурттарының тускай эртемниглериниң бодалы-биле алырга, атомнуг чепсекти бүдүрүп үндүреринге аргалар ол ийи чуртта бар.

Үстүнде айыткан аян-чоруктуң үезинде «сионизмниң хөгжүлдези биле апартеидтиң доктриназының» аразында деңнелгени мурнуу-африка солуннарның кылып турганы таварылга эвес болганы ышкаш, муң-муң километр черге аңгылашкак Мурнуу Африка Республика биле Израильдиң чаңгыс лагерьге туруп каны база-ла таварылга эвес. Шынап-ла сионизм биле апартеидти аңгылаштырып турар даштыкы ылгал оларның расисчи ниити алыс утказын чажырып турар. Ийи доктринаның үндезининде бар расаларның артык улуг эргелериниң идеяларын херек кырында Мурнуу Африка Республиканың болгаш Израильдиң удуртукчулары удуртулга болдургаш, өске улустарга хамаарыштыр агрессчи политиканы чорудуп, Африкага база Чоок-ку Чөөн чүкке империализмниң полициязының алыс утказы-биле дөмейлешкек рольду күүседип келгеннер. Преторияның эрге-чагыргалары африканчыларның көөр хөөнү чогу ёзу-чурумга удур массалыг демиселиң базарынга бодунуң бүгү шериг-шаажылакчы аппарадын дүргени-биле мобилизастап эгелей бээр үеде мурнуу-африка расистерге Израильдиң шериг талазы-биле дузаны көргүзерин дүргедеди бергени илдең. Ынчаарга 1967 болгаш 1973 чылдарда араб-израиль дайыннарының үезинде дайынчы хөделиишкиннерниң эгелээшкининиң баштайгы хүннеринде-ле Мурнуу Африка Республикада Форстерниң чазаанын деткимчези-биле Израильче мурнуу-африка сионистерниң «дузаламчы кылдыр» чорудуп турган он-он миллион долларлары маңаа сагышка чайгаар-ла кирип келир.

Дүрген темпилер-биле тургузуп турар расисчи-сионисчи эвилел болза африка база араб чурттарда национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге болгаш депшилгелиг ёзу-чурумнарга удур империалистиг сулчээниң бирээзи болур.

В. ТЮРКИН.

ССРЭ-НИҢ УАЧД-де

АГААРНЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Төктүр материалдарны дүжүрери—аар ажылдарның бирээзи. Соокта доңа бээрге, мырыңай берге.

Ленинградтың чаартыкчылары төктүр материалдарны дүжүрер талазы-биле бөдүүн-даа болза, ажыктыг арганы—маңаа агаарны ажыглаарын саналдаан. Төктүр материалдарны чүдүрерде платформа кырын резина пөс-биле дүй хаптап алыр. Платформа чедер черинге чедип кээрге, ол хапче чыырып каан агаарны кивр үрдүрүптер. Шывышкынның кыры деңналыг үш-булуңчук хевирлиг апаар, оон 4—6 минутада чүък төктү бээр.

Ленинградтың хоорай күүскомунуң үлетпүр тудуг материалдары болгаш кезектериниң кол эргелелиниң бүдүрүлгелеринге бо арганы ажыглаарга, чылда оон экономиктиг ажыы ийи миллион рубль болур.

Бо чаа чүүлдү ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң «Машина тудуу» деп павильонда көргүскен.

О. РОБИНОВ.
(СЭТА).

* * *

АВТОМАТТЫҢ ХЫНАЛДАЗЫНДА

«Улус ажыл-агыйынга — подшипник үлетпүрү» деп делгелгеде кижиниң күш-ажылын долузу-биле солуур тургузуглар эвээш эвес. Чижээ, шариктерниң хемчээлин тодарадыр автомат. Хынаар шарикти хемчээл соплозунга суп алыр. Маңаа берикчиниң дузазы-биле продукцияның шынарын тодарадыр. Автомат «ажыглап болур», «эде кылып ап болур», «эде кылдынмас»,... деп шын тодаргай үнелелди берип шыдаар. Бүдүн шакта ук көргүзүг муң шариктерни хынаптар.

Подшипник үлетпүрүнүң конструктор-технология бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунда чогааткан ындыг автоматтыг тургузугну шиңгээткени чылда ортумаа-биле 700 рубльди камнап алыр арганы бээр.

О. ПАВЛОВ.
(СЭТА).

* * *

КЕЗЕР ХЕРЕКСЕЛ ОРНУНГА ХЕРЕЛ

«ЛГА» деп лазер автомадының үлегерин ССРЭ-ниң УАЧД-де «Радиоэлектроника» павильонунда делгээн: ону парлалга үжүктериниң хевирлерин белеткээрде ажыглаар. Газтыг лазерниң херели чаңчыл болган механиктиг кезер херекселди чедиишкиннии-биле солаан. Чурукту тырттырар химиктиг чорудулгалар чокка, ол тускай состав-биле шыпкан материалдың херек чок участоктарын коңчуг дүрген узуткап каапкаш, бүдүкту бодунга тудар элементилерни артырып каар.

«ЛГА» деп лазерлиг автоматтың келир үези улуг. Солуннуң парлап каан арның ырак чер арасынга дамчыдар программалыг херекселди ол автоматка кожар ажылды тускай эртемниглер чорудуп турар.

Г. БОЙКО.
(СЭТА).

* * *

ЫЯШ КЕЗИКЧИЛЕРИНГЕ ДУЗА

Ыяш кезикчилеринге автомат бо-ла дузалай бээр. ЛП—19 деп ыяш дүжүрер машина—ыяш ажыл-агыйында хол-биле кылыр күш-ажылды солуурунга механизмнерниң технологтуг бөлүктериниң чүгле эгези-дир. Ынчалза-даа ол машина кижиниң күш-ажылын элээн чиигедир. Чаңгыс тракторист башкарар бо арга-арыг автомады ыяшты кеспишаан, ону соортүрүнге эптиг кылдыр кезек-кезек бөлүктерге чыыр.

Бо автомат-машинаны суг экскаваторунуң болгаш трелерлиг тракторнуң белдирлериниң баазазынга чогааткан. Кабининде электри чылыдыышкынының системазын тургускан, дескиндир соңгалаан болгаш ыяшты андарылган будуктардан камгалалдыг. Немелде чырыдылганың дузазы-биле орай дүне-даа ол ажылдап болур.

Ыяш ажыл-агыйының машина тудуунуң Йошкар-Олада заводунга белеткээн машина хары угда 14—15 метр черниң ыяжын кезип, чыыптар. Ол машинаны оруктар, электри шугумнары тудар тар черлерниң ыяштарын аштаарда база ажыглап болур.

В. ГАГАРИНА.
(СЭТА).

ЧЕРНИҢ ЭЭЛЕРИН КИЖИЗИДЕР

Күш-ажылчы кижизидилгениң эң чептерңгей арга-хевири өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары болур. Бүдүрүлге өөредилгезиниң бригадалары чээрби ийи чыл бурунгаар Ставрополь крайга тыптып эгелээш, удавааанда күш-ажылчы кижизидилгениң кол хевири апарган. Бистиң республикага өөреникчилерниң ындыг бригадалары тургустунуп эгелээнден бээр он чеди чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда чамдык черлерге тургустунгулаан бригадалар ажылын соксадып, чамдыызы катап тургустунгулап, шылгалдаларны эртип-ле келди. А сөөлгү үеде өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылы элээн эки апар чыдар.

ССРЭ-ниң Чырыдыышкын болгаш Көдээ ажыл-агый министерстволары, ВЛКСМ Төп Комитеди күш-ажылчы кижизидилге талазы-биле боттуг хемчеглерге идиглиг доктаалдарны хүлээп алгылаан.

Бистиң республиканың Министрлер Чөвүлели ол талазы-биле тускай доктаалды хүлээп ап, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы тургустунган колхозтарга болгаш совхозтарга бригаданың ажылын чогуур деңнелге тургузары-биле черни тускайлап, машина, техниканы, тускай эртемниглерни быжыглаарын көрген.

Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарда дээре ажылдыг бригадаларның чижээнден элээн түңнелдерни үндүрүп болур. Школаларның ажыл-агыйлар-биле харылзаазы экижээн. Олар колхозтарның, совхозтарның чагыын ёзугаар дуржулга ажылын кылып турар. Туранның, Чадаананың, Элегестиң бүдүрүлге бригадалары чылдың кайы-даа үезинде доктаамал ажылдап турар.

Школа чанының дуржулга участогу-биле бүдүрүлге бригадазынга дуржулга ажылдары сырый харылзашкак, баштайгызындан ийигизи сайзырап, хөгжүп турар.

Ажыл-агыйларның боттарының бригадаларындан өөреникчилерниң бригадалары ылгалдыг. Өөреникчилерниң бригадалары дээрге хемчээли бичии-даа бол, бүдүн көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-дир. Өөреникчилер бригадазын ажыл-агыйның чаңгыс адыры-биле кызыгаарлап каап болбас. Орта уруглар күш-ажылдың бүгү хевирлери-биле таныжар ужурлуг.

Бүдүрүлге бригадазынга, чижээлээрге, өөреникчилерниң чеже гектар чер ажылдап кылып кааны улуг ужур-дуза чок. Аңаа күш-ажылды организастааның бедик культуразы, ажыл-агыйны механизастааны ышкаш кижизидикчи утка-шынарлыг кезээ кол ужур-дузалыг. Бүдүрүлге бригадазынга уругларның күш-ажылчы коллективи тургустунар, тускай мергежил шилип алыр талазы-биле күзел-бодалдары херек кырында шылгалданы эртер, амыдыралга өөредир.

Чадаананың № 1 школазының СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң баазазында тургустунган бүдүрүлге бригадазын школаның доозукчулары хүндүткел-биле сактып чорууруп алгаш көөрге, ол шынап-ла ындыг амыдыралдың школазы болуп турар. Ол бригаданың кежигүнү чораан Зинаида Куулар ам Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунда өөренип берген. Ол бригадага тракторист мергежилди Сергей Монгуш, чолаачылыын — Александр Куулар болгаш өскелер-даа чедип алган ажылдап турарлар. Ол бригаданың кежигүнү Чечек Сат чер андарар талазы-биле уруглар арасынга чемпион болган. А Сарыг-Септиң № 2 школазының өөреникчизи Светлана Салчак аныяк малчыннар арасынга чемпион болган.

Бүдүрүлге-өөредилге бригадаларынга баштайгы белеткелди алгаш, көдээ ажыл-агый институттарын доозкаш, бистиң хову-шөлдеривисте, фермаларывыста агрономнап, механиктеп, зоотехниктеп, мал эмчилеп ажылдап турарлар кайы хөй. Оларның арызындан Туранның бүдүрүлге бригадазының кежигүннери чораан Александр Татарниковту, Юрий Якименкону, Александр Денисовту, Василий Костенкону адап болур. Игорь Кунаев, Александр Сидоренко олар мурнакчы механизаторлар апарган.

Өөредилге бригадалары өг-бүлениң күш-ажылчы чаңчылдарын уламчылаарынга идиглиг. Полина Ондарның авазы саанчы. Уруг авазынга алдыгы класстан эгелеп дузалажып эгелээн. Ам Полина бүдүрүлге бригадазының кежигүнү, машина-биле инек саар талазы-биле республика чемпиону. Биче-оол Монгуштуң ачазы механизатор. Биче-оол бүдүрүлге бригадазынга турган, школаны доозкаш, ачазының бригадазында ажылдай берген. Мындыг чижектерни дыка хөйнү кирип болур.

Ажыктыг күш-ажыл кылбайн кижилерниң хүндүткелин чаалап ап шыдавас, амыдыралга чедиишкин чедип алдынмас деп чүвени бүдүрүлге бригадаларынга уруглар билип алырлар.

Тоску беш чылдың эгезинде республикага 25 бригада, аңаа 1030 өөреникчи турган болза, ам бүдүрүлге-өөредилге бригадаларының саны 44 четкен. Ында үстүкү класстарның 4040 ажыг өөреникчизи хаара туттунган. Моон алгаш көөрге өзүлде, бурунгаар базым бар. Оон-биле кады шынар дугайында айтырыгны бөгүн тургузары чугула. Ол дээрге теоретиктиг билиглерни ажыл-херекке ханы ажыглаары, көдээ ажыл-агыйның негелдезин ёзугаар дуржулга ажылдарын калбартып, сайзырадыры болур. Бүдүрүлге бригадаларынга бойдус камгалалының ажылын чорудар звеноларны тургузары база чугула. Чер дээш идепкейлиг сагыш салыышкын ону чүгле камнаарында эвес, а хат, сугдан үрелиишкиннерден камгалаары, камгалал ыяш тарылгазын калбартыры болгай. Туранның бүдүрүлге бригадазының турлаанда, девискээринде кат сыптарын, чимистиг ыяштарны олуртуп кааны магалыг.

Бүдүрүлге-өөредилге бригадазынга кижизидилге ажылының кол угланыышкыны аныяктарны көдээниң ажыл-ижин хүндүлээринге, аңаа ынак болурунга кижизидери, аныяктарның көдээге ажылдап артып каары дээш ажылдаары болур. Ону башкылар хынамчалыг, амыдыралчы үлегерлиг чорудар ужурлуг. Школа доозукчуларының амыдыралын, ажыл-ижин төрээн сууру, чери-биле мөңге харылзаштырар, тараажының, малчынның, тудугжунуң ижинге бердинер дээн патриоттуг күзелинден артык бедик күзел кайда турар боор.

Бүдүрүлге бригадаларындан аңгыда бистиң республикада школачыларның арга-арыг бөлүктери элээн сайзыраан. Оларның саны 22 четкен, 1230 школачы ында кирип турар. Чижээлээрге, Балгазын школазының арга-арыг бөлүү Балгазынның ыяш ажыл-агыйы-биле он хире чыл сырый харылзаалыг ажылдап, солун дуржулга ажылын кылып келген. Арга-арыгны камгалаар, өстүрер, катап тургузар талазы-биле эвээш эвес ажылды Сарыг-Септиң, Шагаан-Арыгның арга-арыг бөлүктери чорудуп турар. Ол ажылче школачыларны Бии-Хемниң ыяш ажыл-агыйы база эки организастап турар. А Чадаананың ыяш ажыл-агый чери № 1,2 школаларның арга-арыг бөлүктеринге дуза көргүспээн, ажылын суларадып каан. Шуурмактың, Аянгатының, Тоора-Хемниң арга-арыг бөлүктери багай ажылдап турар. А бүдүрүлге бригадаларының талазы-биле Тес-Хем, Өвүр, Эрзин районнар хожудап турар.

Удавас өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының, арга-арыг бөлүктериниң киржикчилериниң республика слёду эртер. Орта аныяк дуржулгачыларның, тараажыларның, механизаторларның, малчыннарның, арга-арыг өстүрүкчүлериниң бо чылда кылган ажылын түңнеп, ол ажылды улам хөгжүдериниң аргаларын дилеп тывар дугайында чугаа болур.

М. ФИЛИМОНОВА.

Республиканың аныяк натуралистер болгаш көдээ ажыл-агый дуржулгачыларының станциязының директору.

Чоокта чаа бир дыштаныр хүнде Кызылдың төп кудумчузунга номнар делгелгези болгаш оларның садыглаашкыны болган. Номчулгага сундулуглар ховар болгаш сонуургаан номнарын оон тып садып ап турганнар. Аңаа бир өөрүнчүг, солун чүве болза, бистиң чогаалчыларывыс боттарының номнарын тарадып садарынга киржип турганы болур. Номчукчулар оларның номнарын садып алгаш, чогаалчыларның боттарынга хол үжүүн салдырып, ол дээш өөрүп четтиргенин илередип турганнар.

ЧУРУКТА: чогаалчы өг-бүле А. Емельянов болгаш С. Козлова олар номчукчуларынга хол үжүүн бижип берип турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ тырттырган фотозу.

ЭКИИ, ХЕМИМ

Элезиниң аяар шуудуп,
Эргеледип, ойнап чыдар.
Эриин каастаан теректерин
«Эглип кел» деп дилеп чыдар.

Эки кижи сеткили дег,
Эргим хемим, Эрзин хемим.
Чыраа-дайның чоруу ышкаш
Чыңдыңнаткан агым чаңныг,
Сывын шыва дистиништкен

Чыжыргана чаагай каттыг,
Эмзиг сүүзүн чыдын тынган
Эргим хемим, Эрзин хемим.
Узун Теске каттыжарда,
Улам уран, хөглеп ырлап,
«Успа-Хөлче аппарам» деп
Ужур-чөвүн сөглээнзиг-даа—
Эжиккейим ээлдээн дөзээн
Эргим хемим, Эрзин хемим.

В. САГАН-ООЛ.

ХОМУДАЛ

Төрүттүнген хөрзүнүмден
Дөзүм-биле тура тырткаш,
Машинага чалап алгаш,
Маңаа эккеп олуртуп каан.
Дазылдарым быжыкпас-тыр,
Таарышпайн теңдииңнээрдир,
Тарып каттан ээлерим
Дамды суг-даа амзатпады.
Кагып суксааш, хинчек көрдүм.
Кадып кургааш, чөгел төттүм.

Чыжыргана чаагай каттыг,
Частып ора, саргардылар.
Дуза-дөмек катпайн чыткаш,
Тура тырткаш, октаар четти.
Өлдүг-шыктыг ээмимге
Өзүп үнүп турарым кай...
«Оода-ла хымыш сугдан
Оңгарымче кудуп бээйт» деп,
Эглиңейниш, хадың кужүр
Ээрежип турган-даа дег.

Б. ДОЮНДУП.

Ажык чугаа

ЧАЗЫЫН ЭДЕРГЕ, ЧАРТАЛЫР

Солун редакциязынга чагаалар хүннүң-не чүк-чүктен, чазып чаңгап куштар ышкаш, ужутуп кээп-ле турар. Хоорчоп-биле парлалганың быжыг харылзаазының бир херечизи ол-дур ийин. Бижикчилерниң хар-назыны, эртем-билии, тускай мергежили-даа шупту аңгы-аңгы. Ынчангаш бижип турар темалары янзы-бүрү болгаш солун. Бистиң бижикчилеривистиң арызында доктаамал бижип келген хоочуннардаа, узун удазынның ужуун солунга чаа-ла сыптап ап-даа чоруурлар бар. Доктаамал бижип турарларның келген чагааларын аттары чокка-ла холунуң үжүүн солун ажылдакчылары ыяк таныыр апарган боор чүве...

Өөрүшкүнү, соруктуг кириишкинни, магадалды, хомудалды, хараадалды илереткен кандыг чагаалар келбес дээр?! Далашпайн, чазыг чок, тода бижээн чагааны кижи коңчуг хөөнүг номчуксаар. Ындыг бижикчи дээрге, бир талазында редакцияны хүндүлээни-даа ол, ийиде, ээ-харысалгалыын бодавышаан, бодунуң мөзүзүнүң бир эки талазын көргүзүп турары ол. Далаш-биле бижээн, тода эвес шорбалап каан чагаа—номчуур кижиниң хөөнүнге дээптер. Холунуң үжүү чевен кижилер тургулаары шын-на харын. Ынчалза-даа номчуттунгур кылдыр үжүк бүрүзүн тода тыртып бижиирин күш үндүрүп оралдашса, ол черле бүде бээр. Ол чүгле бижикчиниң тура-хөөнүнден хамааржыр. Материалды чуду-каралап бижииринден аңгыда, харын мырыңай чогаал бижип чоруур эш-өөрнүң арызында абзац безин барымдаалавас (та черле билбези ол чүве), орфографтыг-даа, грамматиктиг-даа частырыгны эндере «уруп» каар бижикчилер бисте ам-даа бар-дыр. Ындыгларның чагааларын ылаңгыя солун ажылдакчызы кижиге номчуп, таныжып алыры дыка берге боор-дур. Чүге дээрге редакцияга келген чагааны солун ажылдакчызы кичээнгейлиг, каш катап төндүр номчуурун оралдажыр болгай.

Чуду-каралап бижээн чагааларның арызында тыва ортумак школаларның үстүкү класстарының чамдык өөреникчилериниң чагаалары кижини бодандыра бээр.

Бо удаада чараштыр, шевергин бижээнинге хамаарыштыр чугаа үндүрбээли. А кол-ла чугаалаксаан чүве болза, үжүк частырыгларының дугайы. Оларның бижээн материалдарында орфографтыг-даа, грамматиктиг-даа, бижик демдектериниң талазы-биле-даа частырыглар хөй таварышкылаары—кижиниң сеткилин дүвүреди бээр-дир. Чүнү-даа мурнай школа болгаш башкылар сагышка кирип кээр: тыва дылды ук школада кошкак башкылап турар бе? Азы ында өөреникчилер төрээн дылын эки өөренирин шоолуг херекке албайн турары ол бе? Школаның директпиязындан өөредилгениң шынары дээш башкыларга негелдениң кошкааны бе?

Мында ол буруупу башкыларга-даа, өөреникчилерге-даа чагдатпайн барып болгу дег чамдык чүүлдер бар-ла харын. Кижи бүрүзүнүң кандыг-бир чүүлдү угаап шиңгээдип алыры аңгы-аңгы: коңчуг дүргендаа билип аптар кижи бар, оожум, чоорту-даа билип алыр уруглар бар, а чамдыктары уттуучал-даа болгулаар-ла. Ынчалза-даа башкы кижи өөреникчи бүрүзүн харыылаар—шуптузунга бир дески билиг бээр сорулгалыг-ла болгай. А чамдык башкыларның ону сагывайн, кичээлди боруң-сарыңнап эрттирип турарындан чаңгыс эртемге безин класстың өөреникчилериниң билии эрээн-шокар болу бээр чоруу харын ында болгу дег.

Редакцияга хүн бүрү келгилээр чагааларны номчуп көрүп тургулааным соонда тывылган, ам-даа түңнел үндүрбээн чамдык бодалдарымны бадыткаары-биле ийи-ле чижек көргүзейн.

Бай-Тайганың Тээли ортумак школазының өөреникчизи С. Л. ийи шүлүк чоруткаш, тайылбырында (чазыгларын ол-ла хевээр кирдивис) мынчаар бижээн: «Эш редакция мен болза бо шүлүк чогаадып алдым ону частырыгларын эткеш. Тываның аныяктары солунга бижиирин диледим».

Ол ийи шүлүктү бижээш «Тываның аныяктарынче» эвес, «Шынче» чоруткапы бо. Олардан чамдык одуругларны частырыглары хевээрзин кирдивис. «Чогенчип-аар», «Нойабр ай»—аттарында безин частырыгларны эскерип көрүңер.

Кадыкшылга барында
Карашла дээп чүве эрти.
...Нойабыр ай үнүп келди
Башкы хары чай берди.
Черниң кырып кастай
берди...

Бо өөреникчи колдуунда-ла сөсте узадыр адаар ажык үннерниң үжүктерин шын бижип билбес-тир, ол моон-на көскү ышкажыл. Бо талазы-биле ол чогум кайы класстан тура «аскап» эгелээнил? Башкылары ону эскерген бе? Оон ыңай шүлүк чогаалының бөдүүн аргаларын колдуунда 5 класстан эгелеп өөрени бээр. Школага чечен чогаал-даа бөлгүмү турар-ла болгай. А бо бичии «шүлүкчүвүс» кандыг-дыр, көрүңер даан.

Чөөн-Хемчик районунуң Бора-Тайга ортумак школазының тоску класcчызы Х. В. редакцияже үш шүлүк чоруткаш, мынчаар дыңнаткан (чазыглары хевээр): «Эргим хүндүлүг редакция! Силерге Мээң бижиирим болза Мээң бо бижээн шүлүктеримни солунга барлап үндүрерин дилеп ор мен. Бо сөөлгү «Часдың ыры» деп чүүлдү ыры кылдыр үндүрерин дилеп ор мен. Сөзү бижитинген, а чүг-ле аялгазын бижиири арткан ол-ла».

Оон үш шүлүүнүң аттарын база ол-ла хевээрзин бижиийн: «Армян башкы», «Хаялыг хүн», «Часдың ыры». «Хаялыг хүн» деп ийи-ле строфа шүлүкте мындыг частырыглар бар: Башкывысдың, утбас, чер-ле, ынчангашдың, ам-бо, хүн-де, аалгар... Бо сөөлүнде та чүү дээни ол, номчукчуга көңгүс билдинмес. Х. В-ниң кол частырыглары ажык эвес үннерниң үжүктерин шын биживейн турарында болгаш дефис салырынга эмин эрттир ынаанда.

Сеткилин шүлүк-биле илередиксээри—эки, чаагай күзелчүткүл-дүр. Аңаа байыр чедирер боордан башка, ону кымдаа буруудатпас, хорувас. А ол күзелди боттандырарда, ак-көк дээрже кылыйтып үнер дээн самолёттуң баштай черге чүгүрүп алыры дег, кужун шенеттиниш, белеткенир апаар. Чогаалга ол бижип турар дылын билири, ооң сөс-домаан шын бижиири эң чугула.

Бо чижектерни чүгле оларны шүгүмчүлээр дээш эвес, ооң артында аңгы-аңгы айтырыглар тургустунуп келген боорга ажыглаан. Чүге дээрге, кандыг-даа паппаның кижизи өске дылдап чүве билип алырда, бодунуң төрээн дылын дамчыштыр билип алыр-ла болгай. Ынчангаш төрээн дылын номчуп, бижип, чугаалап эки өөренип алыры коңчуг чугула. Бо чорук башкылардан база коңчуг хамааржыр деп бодаар мен.

Тыва дылды амгы үеде бирги класстан эгелээш оңгу класска чедир программа ёзугаар өөренип турар болгай. Ындыг болганда, тоску класстың өөреникчизи, барып-барып шүлүк чогаадырын оралдажып чоруур кижи мынчаар бижиирге болур бе? Мындыг янзылыг чөгенчиг байдалды чогум кымга, чүге чарбыыр бис? Ындыг айтырыг чайгаарла тургустунуп кээр.

Үстүнде ийи аңгы районда ийи-ле чижекти ап көөрге, чогаал бижиирин угаазылап, оралдажып тураа-даа, тыва дылда алган билииниң шынарының куду деңнелдээзи көскү-дүр. Ынчангаш «Кымда, чүде ирги?»—деп айтырыглыг бодалдарның тыптып келгени бо чүве ийин. Мону бижип орар кижи ийи-чаңгыс чижектерге даянгаш, нити школаны, ында башкылар коллективин болгаш өөреникчилерниң шуптузун бактаар деп сорулга салбаан, а бар четпестерниң үнүп кээп турар чылдагааннарын, ону чайладырының аргаларын дилеп тып, эш-өөр-биле ажыт-чажыт чок чугаалашса дээн күзелдиг. Ынчангаш мону тыва улустуң мындыг үлегер домаа-биле төндүрейн: «Чазыын эдерге, чарталыр».

Э. КЕЧИЛ-ООЛ,
журналист.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ
МОСКВАДАН

8.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.
9.00—«Спортлото» тиражы. Өңнүг.
9.10—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Сегиржип алышкын». Урап-чечен фильм.
11.50—11.00—«Орлёнок» телестудияның аныяк корреспондентилер и и и ң Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы А. С. Елисеев-биле ужуражышкыны. Өңнүг.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!»
13.00—Медээлер.
13.10—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Көрүнчүкчүгеш», «Адыр, сени шицме!» (1-ги, 2-ги үндүрүлгелери).
13.40—«Бөгүн—Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү». ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри С. А. Оруджев-биле беседа.
13.55—Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга концерт. Өңнүг.
14.30—«Бөгүн—Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү». ССРЭ-ниң нефть үлетпүрүнүң министриниң бирги оралакчызы Н. А. Мальцевтиң чугаазы.
14.45—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
15.15—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
15.45—«Даг станциязы». Урап-чечен өңнүг телефильм.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Көдээниң ажыл-ижи»
18.30—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
19.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.15—«Ыры—76». Өңнүг.
20.40—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
21.10—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Сегиржип алышкын». Урап-чечен фильм.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—«Тоолчургу делегей». Өңнүг фильм-балет.
00.00—02.30—Хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ биле Швецияның шилиндек командаларының оюну. Монреальдан өңнүг дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 6-ДА
КЫЗЫЛДАН

17.00—«Хайныккан оюн-тоглаа үезинде». Фильм-концерт.
18.10—Телемедээлер.
18.25—«Улуг күжениишкин». Телефильм.
18.40—«Өөрениишкин шагы». Документалдыг фильм.
19.40—«Хой-нинти амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
20.10—«Тулган ужудукчу боор төрүттүнмес». Телефильм.
20.30—Телемедээлер.
20.40—Чарлалдар.
20.45—23.05—«Хаан чагыргазының бүгү шерии». Урап-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кем-херек үүлгедин» (бирги фильм—«Эптеш чогу») 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «А-дыр, сени шицме!» (8 үндүрүлгелиг) 9.20, 10.50, «Кайгамчыктыг Берендеев» 12.20, 14.00, 15.40, «Доскелчоктарның маңы» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аъттыг, бажы чок кижи» 11.00, 13.00, 15.00, «Италилерниң Россияга элдептиг ужурадары» 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тренер» 11.00, 12.40, «Бобби» (2 сериялыг) 14.20, 17.00, 19.40 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бо дүвүрээзиннинг кыш» 12.00, 13.30, 15.00, «Калина деп кызыл-кат». 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кем-херек үүлгедин» (ийиги фильм—«Мегелээшкин» 2 сериялыг) 10.00, 12.50, 15.30, 18.10, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бачымда шылгалдалар» 9.40, 11.20, 15.20, 17.00, «Кем-херек үүлгедин» (бирги фильм—«Эптеш чогу») 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчыктыг Берендеев» 15.00, 16.50 «Шупту домей эрлер» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ховуда суур» 15.00, «Эрлер эрте кажараар» 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Мистер Мак-Кинлиниң дескени» (2 сериялыг) 17.00, 19.40 шактарда.

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1976—77 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ НЕМЕЛДЕ ЧЫЫЛДАЗЫН ЧОРУДАРЫН ЧАРЛАП ТУР

Ортумак эртемниг оолдар болгаш уругларны тос ай хуусаалыг өөредилгеге дараазында тускай эртемнерге: сантехниктерге, бызаңчыга, малярга, конструкциялар чыыкчызынга, моторист-даараныкчыга хүлээп алыр.

Училище чаагайжыттынган нийтиниң чурттаалга бажыңы-биле, ажылдап кедер база аңаа кедер хеп-биле, халас аъш-чем-биле хандырар.

Училищеге киргеннер дараазында артык эргелерлиг болур: училищени дооскаанының соонда төлевирлиг бир айның шөлээзин алыр, өөренип турган үезин күш-ажылдың нийти стажынга кирер сапаар, дээди өөредилге черинге кирип тура артык эргелиг болур.

Бүгү тускай эртемнерге оолдарны болгаш уругларны кирериниң экзаменнери чокка хүлээп алыр. Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: шилип алган тускай эртемниң талазы-биле ХПТУ—4-ке оглун азы уруун хүлээп алырының дугайында ада-иезиниң дилээ, төрүттүнгенинин дугайында херечилел азы паспорт, кирер бижидилге шыңзылгаазы азы шериг биледи, школадан азы ажылдап турар черинден характеристика, чурттап турар черинден шыңзылга, өг-бүлезиниң дугайында шыңзылга, № 286 майык ёзугаар эмчи шыңзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 8 фоточуруктар.

АДРЕС: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1, телефоннар: 2-21-09, 2-54-14.

ЧАДААНАНЫҢ № 6 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ 1976—77 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

Училище дашчыларны, бызаңчыларны, штукатурларны, малярларны белеткээр. Бүгү тускай эртемнерге өөрениринң хуусаазы 1 чыл.

Училищени доосканнарга профессия аайы-биле разрядты тыпсыр.

Училищеге 8—10 класс эртемниг, 16 харлыг база оон өрү назылыг оолдар болгаш уругларны хүлээп алыр.

Өөреникчилерни аъш-чем-биле, идик-хеп-биле, тускай хеп-биле база нийтиниң чурттаалга бажыңы-биле хандырар.

Училищеге кирерин күзээннер дараазында документилерни кошкаш, директорнуң адынга билдириишкин кирер: эртемниң дугайында документ (боду-биле), төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы үндүр бижиткениниң демдеглээн паспорт, школадан характеристика, КМК-дан база ажыл-агыйлардан чоруткан бижик, чурттап турар черинден шыңзылга, өг-бүлезиниң дугайында шыңзылга, ада-иезиниң хүлээлгези.

Училищеге беседа кылганының түңнели-биле кирериниң экзаменнери чокка киирип алыр.

Өөрениринң дугайында билдириишкиннерни сентябрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 15-тен эгелээр.

АДРЕС; Тыва АССР. Чадаана хоорай, Тиилелге кудумчузу, 82, телефон 2-37.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тыы 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16331. ЧАГЫГ № 1756.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин, Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01280